

آئی ایس ایس این: 2414-8539

یک سالی پٹ، پوہی تاکبند
انسٹیٹیوٹ آف بلوچی لینگویج اینڈ کلچر، زبان، لبرائنز اناکافی فیلٹی

میری

تاک پنجمی: 2018

انسٹیٹیوٹ آف بلوچی لینگویج اینڈ کلچر
جامعہ تربت، کچ

شوئڪاري مجلس:

سرپرست: پروفيسر ڊاڪٽر عبدالرزاق صابر،	وائس چانسلر يونيورسٽي آف تربت
سر شوئڪار: پروفيسر ڊاڪٽر عبدالصبور بلوچ،	پرووائس چانسلر يونيورسٽي آف تربت
شوئڪار: عبدالغفور شاد	چيئر پرسن شعبه بلوچي يونيورسٽي آف تربت
مک شوئڪار: عقیل احمد بلوچ	ليڪچرر شعبه بلوچي يونيورسٽي آف تربت
مک شوئڪار: محمد صادق صبا	ليڪچرر شعبه بلوچي يونيورسٽي آف تربت

سرءِ سوجي مجلس:

(ممبر)	ڊاڪٽر صابر بدل خان ، نيليز يونيورسٽي اٽلي
(ممبر)	ڊاڪٽر بهروز- ايم۔ بختياري، يونيورسٽي آف تهرآن
(ممبر)	ڊاڪٽر عظيم شاه بخش، يونيورسٽي آف سيستان و بلوچستان ايران
(ممبر)	ڊاڪٽر بهناز مرزائي، ايسوسيئيٽ پروفيسر، بروڪ يونيورسٽي ٿورنٽو
(ممبر)	ڊاڪٽر عبدالغیوم نماينيا، ريسرچ ايسوسيئيٽ، يونيورسٽي آف زاھدان
(ممبر)	پروفيسر ڊاڪٽر منیر احمد بلوچ، ڊائريڪٽر ايريا اسٽڊيز سينٽر، يونيورسٽي آف بلوچستان، ڪوئيٽه
(ممبر)	پروفيسر ڊاڪٽر عبدالحميد شاهه، وائي، ايس ڊين فيڪلٽي آف لينگوئيجز، يونيورسٽي آف بلوچستان، ڪوئيٽه
(ممبر)	پروفيسر ڊاڪٽر زينت ثناء ، بلوچي ڊيپارٽمنٽ، يونيورسٽي آف بلوچستان، ڪوئيٽه
(ممبر)	ڊاڪٽر گل حسن، ايس پيرووائس چانسلر لومزاو تھل
(ممبر)	اسسٽنٽ پروفيسر ڊاڪٽر واحد بخش بزدار، قائد اعظم يونيورسٽي اسلام آباد پاڪستان

-
- 4 پروفیسر ڈاکٹر عبدالصبور بلوچ 1- بلوچی زبان ۽ زبانی لہزائیک
- 17 ڈاکٹر واحد بخش بزدار 2: منیر احمد بادیئی ۽ گیدار ”پنجمی پہنات“ ۽ نگدی چار ۽ تپاس
- 26 ڈاکٹر عبدالغفور شاد 3: نمدی نیسی ۽ بلوچی نمدی نیسی: (پولکاری وانشت)
- 43 محمد طاہر حکیم 4: بلوچی لیک وژ ۽ بندات ۽ ردوم: پولکاری ۽ نگدی وانشت

بلوچی زبانء زہگانی لبرائنک

پروفیسر ڈاکٹر عبد الصبور بلوچ
 ڈین فیکلٹی آف آرٹس، سوشل سائنسز اینڈ یو مینٹیز
 یونیورسٹی آف تربت

ڈاکٹر عبدالغفور شاد
 اسٹنٹ پروفیسر، انسٹیٹیوٹ آف بلوچی
 لیٹرونج اینڈ کلچر، یونیورسٹی آف تربت

Abstract

It is very important that the children are provided with all varieties of good literature for their mental growth and personality development. Not only is reading literature important, for children, in developing cognitive skills to be able to succeed in a school or work setting, but it is valuable for other reasons as well. Children's literature is important because it provides them with opportunities to respond to literature; it gives them appreciation about their own cultural heritage as well as those of others; it helps the children develop emotional intelligence and creativity; it nurtures growth and development of the children's personality and social skills; and it transmits important literature and themes from one generation to the next. The present study is a descriptive and exploratory study of the literature composed for the children in Balochi literary genres. Moreover, this study aims to discuss the role of Balochi periodicals for promoting and encouraging the Balochi literary men to compose for the children and proving such creations space in their periodicals. This study aims to encourage the literary men to lessen the dearth of creative writing in the children's literature as the study finds that very little attention has been

paid in this regard, despite the early earnest efforts to cater the needs of children's literature.

گچین لبز: زھگانی لبزانک، کاکس، لیب لپ، صوت، توازه ء مسکرا

زبگ کجام ہم چاگردے ء ہما نک ء طبق انت کہ اے نک ء ہمک چاگردے وتی
وتی چاگردی رنگاں رجین ایت ء وتی وتی حساب ء پہ اشاں دگوش ء بہرے
گیشینیت۔ ہمک چاگردے وتی وتی چاگردی دودء راہبنداں زھگانی دماغ ء ذہن ء گوں وتی
ہنر ء درانگا ز ء انچو جاگہ دنت کہ اے نقش پہ مدامی مان انت۔ بزاں اے پیا زبگ
چاگردے ء ہما طبق ء نک انت کہ اشانی نیگا دگوش گیشتر گور کنگ بیت۔

بلوچ چاگرد ہما چاگردی راہبندانی کہ جھگیری ء کنگ ء انت، اے چاگردے
درشان ء رپک ء راہانی نیگا مردمان ء چہ بندات ء کسان ء راہینگ بیت۔ پرچیکہ اے ہما
چاگرد انت کہ ودی بوہگ ء بہ گر تا مرگ ء نکلیں دودانی تہا ساچشتی رنگ ء دور شم ہوار
انت، اے پیا کہ وہدے بلوچ ء گس ء زبگے ودی بیت تہ پہ آئی ”سپت“ جنگ ء الہان
کنگ بیت۔ زبگ ء سہڑینگ، واب گجگک یا چنڈینگ ء آرا ”لولی“ دیگ بیت کہ اے ہے
سند ء عمرانت کہ زبگ ء مگ ء دماغ ء دودمانی ربیت مان گجگک بنت ء زبگ ء گوش ء چہ
زیمیل ء آشنا بوہگ ء ابید وتی دودمانی زند ء رپک ء راہاں پجاروک بوہان بیت کہ وہدے
زبگ مستر بیت گڈا ہے آشنائی ء آلیب ء گوازیانی تہا وتی درشان ء درانگا ز ساچشتی رنگ ء
کنت۔ اے جبر ہم دگوش کرزایت کہ بلوچ چاگرد ء زھگان ء لیب ء گوازیانی نیگا
راہینگ ء ردا بازیں لیب ء گوازی انچیں انت کہ آیوک ء پہ زھگان انت کہ چہ ایٹی
زھگانی ساچشتی بود ء ایت کہ اے زبگی لیہانی تہا گشتگیں جبر یا شعر ہے زھگانی
ساچشت انت۔

اگاں ما بلوچی زبانء زہگانی لبزانک ء نیمگا چماں شانک بہ دیاں تہ چودگہ
 زبانی لبزانکائی پیا بلوچیء ہم اے رنگ دو وڑا درائی کنت، یکے ہما لبزانک کہ آپہ
 زہگاں ساچک بوٹگ ءدومی ہما کہ آ زہگاں وت ساچ اتگ انت۔ بلوچی زبانء لبزانکء
 اے راہند چہ گیدی لبزانکء گون انت ءتا نوکیں لبزانکء گندگ بیت۔

زبانی لبزانک یا اورل لٹریچرء اے پیہیں بازیں درورء مثال است انت، شعری
 لبزانک ء ردا اے رنگ گیشتر لبء گوازیانی تہا وتی پیش داریء کنت کہ اے
 لبء گوازیانی بندات ء یاللبء گوازیانی تہا انچیں لبز یا جملہ گش انت کہ آپہ ردء بند
 انت یا منظوم انت ء گون وش گئیء الہان کنگ بنت۔

لبی لب ء کن ء بیا

مات ترانیت (اگاں)

نیونء پیشاپ کن ء بیا

ہمازگ کہ لب ء ہندء جاہء چہ کلاں پیسر رس ایت ہے برزء نویس اتلیں
 جملہاں سکء گش ایتء ”آدگہ لبی پدا یک یکء آہان بنت۔ اے پیہیں نظم کہ
 لبء گوازیانی تہا گشگ بنت اشاں ”لب لپہ“ گش انت۔ اے بابتء سید ظہور شاہ ہاشمی
 نبشتہ کنت۔

”بلوچی لوک شاعری میں ”لب لپہ“ کا بھی خاص مقام ہے۔ لب لپہ کے معنی۔ ”کھیل کی
 منظومات“ کے ہیں۔ اس کو ”لب سوت“ (کھیل کے گیت) بھی کہا جاتا ہے۔

چونکہ یہ روایتی چیز ہے اس لیے اس کو بلوچ ثقافت میں خاص مقام حاصل ہے۔ بچے جو
 مختلف کھیل کھیلتے ہیں، ان میں کچھ کھیل ایسے ہوتے ہیں کہ ان میں بچے اظہار نیت کے
 لئے کچھ مسجع یا مقعنی بول ادا کرتے ہیں۔ جن کو ان کھیلوں کے ساتھ متعلق ہونے
 کے علاوہ بلوچوں کی قومی روایات سے بھی علاقہ ہے۔“ (1)

زہگانی اے لیبانی تھا بچکء جنکانی جتا جتائیں لیب انت، اے پیہیں لیب سک
کم انت کہ بچکء جنک ہواریء لیب کن انت۔ اے لیبانی تھا گشتگیں شعرانی یا بچکانی
گشتگیں نظم بہ بنت یا جنکانی پر بستگیں صوت، اشانی تھا توازہ ء مسکرائ بہرے
گیشتر ہواریت۔ اے شعرء صوتانی تھا برے برے انچیں لبز ہم کارمز بنت کہ آلبرانی
رواج بلوچی زبانء نیست انت:

اکاں بکاں۔ دومی جنکاں

ساوڑ سڈو۔ سڈو بہ رڑو

لنگیء واجہ۔ کپ کپور

چکاں چیردے (2)

یاگڈا اے گشتگیں لیبی صوت انت:

ارچک برچک درمان درچک

ہارپٹینگر جوگر جاگر

ٹلی ٹپری ہاراں سور

کاٹء بوٹء

ونج نکل (3)

بلتے اے پیہ ہم نہ انت کہ لیب لچہانی گیشتریں بہرہے پیہیں شعرانی
انت، انچو کہ پیسرا نولیس اتگ ات کہ اے پیہیں شعرانی کساس سک کم
انت ء گیشتر انچیں شعر انت کہ آ پہلکیں بلوچیء انت چوش کہ:

خدا روچء دراکن

کروس وتا بتا پیت

نکینک گوں چورکاں بتیت

ہورو ہورو ایردئے

بلک ۽ چکاں چیردئے

ناکوشته پیش ۽

گون ۽ گپتہ ریش ۽ (4)

بلوچی گیدی لبزانک ۽ یا لبیبی لچپانی تھا اے رنگ ۽ ہوار کپک روایتی انت کہ بلوچی زبانی روایتاں گوں بندوک ۽ ہمگرنچ انت بلئے وهدے مانوکیں لبزانک ۽ نیمگا چماں شانک دیاں تہ اے پڑا بزاں زہگانی لبزانک ۽ نیمگا شعوری رنگ ۽ صورت ۽ دلگوش دیگ بوتگ۔ تاکبند ۽ ماہتاک بہ بنت یا گل ۽ ادارہ یا گڈا انفرادی ۽ جندی تک ۽ جہد بہ بنت، پہ زہگاں لبزانک ساچک ۽ یا زہگان ۽ پہ ساچشت ۽ سکین دیگ ۽ اشانی مزین کردے است۔

چکانی لبزانک ۽ دیما برگ ۽ ’دیروی دیگ ۽ تاکبند ۽ ماہتاکانی بنگی کردے کہ اے تاکبند ۽ ماہتاکاں چکانی لبزانک ۽ نیمگا ہم وقتی دلگوش گور کنگ۔ چوناہا وا کھیں تاکبند ۽ ماہتاک اے درگت ۽ ساڑا ہگ کرز انت بلئے اے ردا ماہتاک بلوچی ۽ کرد چہ آ دگہ ماہتاکاں گیشن انت بلئے اے ردا کار چہ بلوچی زبان ۽ بنداتی ماہتاک ’اومان‘ ۽ چہ بوہان ۽ پیداک انت۔ ماہتاک اومان ۽ چہ بندت ۽ پہ زہگاں نویگ ۽ یا نویسوکیں زہگانی دلبدی ۽ وقتی تاکدیم ایر کنگ انت۔ زہگانی دیوان ۽ سرجمی ۽ بندت کنگ ۽ پیش اومان ۽ اولی تاک ۽ چہ ادارہ ۽ نیمگا ’گوشخند‘ وڑیں مواد ہوار بوتگ انت ۽ ہے پیا ’چیتان‘ کہ اشانی لوٹ ۽ گزر زہگانی دلگوش ۽ را ہے نیمگا گور کنہینگ بوتگ۔ (5)

ہے پیا اومان ۽ تھا اے سلسلہ دیما روان کنت، برے چاچ ۽ چیتان ۽ صورت ۽ رنگ ۽، برے و شیں جبر ۽ حکایتانی دروشم ۽۔

ادمان ریڈیو پاکستان کراچیء بلوچی زبان ء شنگء تالان بوتگیں مرآشانی لڑہم
وہد وہدء سرا چھلیننگ کہ سر حالے ”ریڈیو پاکستان ء بلوچی پروگرام“ بوتگء ہسے مرآشانی
لڑء تہا زہگانی حاترا مراگش ہوار بوتگ یا ریڈیو مرآشانی کسانیں وہدے پہ زہگاں ایر
کنگ بوتگ:

”یکشنبہ 10 جون 1951ء پروگرامانی لڑء تہا ”چکانی مجلس“ فیچر، راستء دروگیں

قصء ردا داتگ۔“ (6)

ماہتاک اومانء تہا زہگانی حاترا تاکدیم ایر کنگء بابتء محمد اسحاق بیکس (دشتی) اومان ء
شوئکار ء کاگدے نویس ایت:

”واجہ کار ایڈیٹر ”ادمان“

بازیں بچکانی و زیادہ تر منی آرزوئین کہ شاپما اومانء دو تاک یلہ بدیئے و آدوئیں تاکانی
نام ”سنگت“ ایر کنگ ہی۔ ما آتاکانی واسطہ قصء ء کسانیں گشکنند دیم دیں۔

امیت سنت شامئے عرض ء قبول کنے و مارا جلدی جواب دیئے، من وقتی سنگتاں ہم
گشنگ، انشا اللہ سنگتء قلمی امداءء کننت:

بچکانی نام چیرگ ء انت

۱۔ علم شاہ نسیم دشتی

۲۔ احمد علی شوق دشتی

۳۔ کریم بخش صابر دشتی

۴۔ سعید احمد چنگوری

۵۔ صالح محمد دشتی

۶۔ محمد موسیٰ عاجز دشتی

۷۔ محمد حاصل دشتی

اگر منظور بیت ماشے باز شکر گزار انت، نہ تو مارا اومان ء تاکانی تھا گوش معلوم بکن۔
مہتمم: محمد اسحاق بیکس دشتی

اے نمدی ء پُسو ہم چہ ادارہ ء نیمگا ہے تاکدیم ء چھاپ بوتگ کہ اے پیم

انت:

”اومان ء تاک پہ ہر یک علمی و ادبی کار ء وقف سنت، خصوصاً پہ زہگانی دلبری
ء اومان ہر قسم ء قربانی ء تیارنت۔

دیم تر اومان ء ۲ تاک پہ ”سنگت“ ء سر حال ء مخصوص بنت۔ شامتی قضاہ او گوش خداں
ذوت دیم بدیت تاکہ ما چھابش بجنیں۔

امیت سنت کہ چرے جواب ء محمد اسحاق بیکس و آئی ء سنگت دل جم بنت او وقتی کار ء
بگیج کنت۔

ادارہ“ (7)

اومان ء ہے شمارہ ء کہ اے نمدی ء ایشی پُسو چھاپ بوتگ ء نوبیسوکانی نام
دیگ بوتگ انت ہے نامانی دیما دو جاگہ ء نسیم دشتی ء (بگندے) قلم ء سرا کاٹ جنگ
انت ء دیما وت نویس اتگ چوش کہ:

کریم بخش صابر ء دیما خاموش نویس اتگے کہ ایشی بزانت ایش انت کہ کریم
دشتی ء بنداتی پنّام (تخلص) چہ خاموش ء پیش صابر بوتگ۔

ہے پیما سعید احمد پنجگوری ء نام ء دیما نبشتہیں پنجگوری لکیرے جنگ، پنجگوری ء
جاگہ ء تمپی نبشتہے کنگ۔

زہگانی لبزانک ء تاکبند ء ماہتاکانی جبر ء ردا ”نوکس دور“ ء ہم بنکی ء راجدپتری
ارزشتے۔ ہیپت روچیگیں ”نوکس دور“ ء زہگانی لبزانک ء تک ء را شریں دگلوشتے

داتگ و وہد و ہدء خاصیں شمارہ بزاں زہگانی نمبر ہم چھاپ کنگ۔ کہ بلوچی لبزانکء تاک ء تاکبندانی ردا خاصیں نمبر درکنگ ء اے اولیٰ بنداتی جہد انت۔

نوکیں دورء نا یوک ء زہگانی نمبر چھاپگ ء روایت دیما آورت بلکن ء بلوچی لبزانکء ”کاکس“ ء ربیت ہم دیما آورت کہ ”کاکس“ ء روایت سک کم انت۔
ہفتگی، نوکیں دورء زہگانی نمبر یکم تا ہشت اکتوبر 1967ء، تاک 17 ء تہا حمل رندء گوں شیرء مڈء جنگ ء جاور پیش دارگ بوتگ (مولفہ: کامل القادری۔ نظر ثانی: ملک محمد پناہ۔ مصور: محمد نذیر) عکس کشی ء ابید بلوچی ء شعر ء آوانی اردو رجاک ہم نبشتہ کنگ بوتگ انت۔ (8)

ہے پیا اے تاک ء تہا حمل ء جہندء اولیٰ معرکہ ء بابت ء ہم ”کاکس“ است انت۔ (مولفہ: کامل القادری۔ ترجمہ: عطا شاد) (9) —
”کاکس“ لبزانکی تہری ء جہت ء دیما انگل کہ انگریزی، اردو یا دگہ زبانان گوں عکسانی پیش داری ء واقعہ یا قصہ دیما برگ بیت، کاکس ء بابت ء سبب حسن نبشتہ کنت:
”اس تفریحی ادب کی ایک شاخ وہ ہے جسے انگریزی میں ”کاکس“ کہتے ہیں۔ اردو میں ابھی تک کاکس کا رواج نہیں البتہ کراچی کے بعض اردو اخبار ہر روز ایک مصور پٹی شائع کرتے ہیں، جس میں کسی فوق الفطرت انسان کی حیرت انگیز مہم یا سراغ رسانی کے کارنامے درج ہوتے ہیں۔ لیکن انگریزی زبان میں کاکس کا رواج بہت بڑھ گیا ہے۔ یہ کاکس دراصل سستے رسالے ہوتے ہیں جن میں رنگین تصویروں کے ذریعے کہانیاں بیان کی جاتی ہیں۔ ان میں متن کم اور تصویریں زیادہ ہوتی ہیں تاکہ بچوں کے دماغ پر بوجھ نہ پڑے اور تفریح ہی تفریح میں بعض مفید باتیں ان کو معلوم ہو جائیں۔“ (10)

انگریزیء ”سپر مین“، ”سپائیڈر مین“ یا جیمز بانڈ یا دگہ ہے وڑیں کردارانی ردا
کامکس نوبیگ بوتگ انت وہدیکہ بلوچی ء مئے داستانانی کردارانی ردا اے لیکہ شری ء دیما
شت کنت ء اے تہر ء رواج گرگ ء امکان است۔

ہے پیما ماہتاک بلوچی کونہ ء کرد ہم چکانی لبز انک ء دیروی دیگ ء دیما
برگ ء باز ارزشت دارایت کہ اے ماہتاک ء خاص پہ زہگان ء مدامی سرحالی ء ردا دلگوش
داتگ کہ نامے ”زہگانی مجلس“ بوتگ ء اے ردا پہ زہگان گشتیننگیں اے تاکدیمانی
انچار بے بوتگ۔ اے تاکدیماں زہگانی ساچشتاں ابید قصہ، چاچ ء بتل، وٹکنڈ، لیب ء
معلومداری، گوازی، جست ء پٹو، ذہنی چکاس، گشتن ء دگہ ہے پیماں مواد چھاپ بوتگ
انت۔ چہ اشاں ابید زہگانی ساچشتی بود ء ودینگ ء برے برے عکس کشی ء مقابلہ ہم کنگ
بوتگ۔ (11)

تاکبند ء ماہتاکانی اے دلگوش ء ابید ہم اے کمی مارگ بوگ ء ات کہ چو
آدگہ زبانی وڑا بلوچی زبان ء ہم انچیں تاکے چھاپ ء شنگ بہ بیت کہ آیوک ء پہ
زہگان بہ بیت، آئی تہا چھاپ بوتگیں مواد زہگانی نویس اتگیں بہ بنت، ہے کمی ء سرجم
کنگ ء ”درونت“ چھاپ ء شنگ بوت۔

”درونت“ اولی ماہتاک انت کہ اے ایوک ء پہ زہگان ات، دیدگ نذر ء
شو نکاری ء اے ماہتاک چہ کیچ ء چھاپ ء شنگ بوت، درونت ء اولی تاک جنوری 2009 ء
چھاپ بوت کہ اے ماہتاک نہ ایوک ء زہگان دوست بوت بلکن ء مزن عمریں
وانوکاں ہم وتارا گوں درونت ء ہمگرچ کرت۔

درونت ء تہا خالص لبز انکی ساچشتانی ردا زہگان ء یک شریں پلیٹ فارمے
دست کپت ء زہگان گوں شعر ء دگہ لبز انکی مواداں جوانی ء وتی درا نگاز ء درشان کت

پلئے درونت ہم چو بلوچی زبانء دگہ بازیں ماہتاک ء تاکبذانی وڑا وهد ء زوراکیبانی آماج بوت ء بند بوت۔

چہ ماہتاک ء تاکبذاناں ابید بلوچی زبانء لبزاکئی گل ء ادارہاں ہم اے پڑء دگوش دانگ کہ ادارہانی تہا بلوچی اکیڈمی کونٹہ، آرات جمالدینی اکیڈمی کراچی، بی ایل ایل او (BLLO) کراچی، اسپالا یونیورسٹی ء دگہ گل ء ادارہ ہوار انت۔

بلوچی اکیڈمی کونٹہ ء قصبہانی سیریزے چھاپ ء شنگ کنگ کہ اے گیدی قصبہانی نام ء بوتگ انت ء 1970ء دہک ء کسان کسانیں کتابانی دروشم ء ہم بلوچی ء اردو ء کتاب چھاپ کنگ انت۔ چہ گیدی قصبہانی سیریزء ابید عہدی قصہ، قدیم بلوچی کہانیاں، پریوں کی کہانیاں، بچوں کے گیت ء دگہ ہے پیسیں کتاب بلوچی اکیڈمی ء چھاپ کنگ انت۔ عنبر پچگوریء ”نمیران“ ہم انجیں جہدے ء ڈاکٹر فضل خالق ء ”بتگ انت سنج“ ء یک بہرے کہ اے دوئیں کتاب ہم بلوچی اکیڈمیء چھاپنگ انت۔ چہ اشاں ابید سائنسی کمال اولی ء دومی (اشیر شاہوانی)، سائنس ء زانت ء شپ ء ندرگ (گلزار خان مری)، استاد ء ادب (مولوی خیر محمد ندوی)، نیلیں زڑ (محمد بیگ بلوچ)، کاس ماس (عبیدہ قیوم)، کرپاس ء قصہ (غوث بخش صابر)، مورینک، موکو/ بینگ ء ملسک (سلطانہ)، مئے وردن (عبیدہ قیوم) مشکول (نصیر شاہین)، لب (غوث بخش صابر)، شریں وانوک (عبدالرزاق نادر) درچک ء نہال (پیر محمد زبیرانی) ء دگہ بازیں انجیں کتاب بلوچی اکیڈمی ء جہدانی برورد انت۔ (12)

ہے پیا آرات جمالدینی اکیڈمی کراچی ء نیمگا چہ ہم ہے پیسیں جہد دیماتنگ انت کہ اردو ء چھاپ بوتگیں چکی قصبہانی کتاب بلوچی ء رچینگ بوتگ انت۔

کرتگ۔ سروالٹر سکاٹ ء پہ چکاں جوانیں شعر نویس اتگ۔ رابرٹ لوئس اسٹیون سن ء ہم
زہگانی لبزانک ء نیمگا دلگوش داٹگ۔ (14)

بلوچی ء نبشتہ کار باید انت لبزانک ء پشت کپتنگیں اے تک ء دلگوش گور بہ
کن انت ء ہے پیم بلوچی زبان ء چھاپ بوئوکیں تاکبند ء ماہتاک اے ردا پہ زہگاں خاصیں
نمبر چھاپ بہ کن انت۔ نوں گل ء ادارہانی دلگوش اے نیمگا سک کم انت ء آوانی ہج
دلگوش نیست، باید ہمیش انت کہ آ اے نیمگا ہم دلگوش بہ دینت۔

نوک باہند ء ورنابیں جہد کار باید انت پہ زہگاں چو درونت ء پیمیک ماہتاک یا
تاکبندے بہ چھاپ انت کہ اے پہ زہگانی لبزانک ء دیروی ء باز ارزشت دار ایت۔
سرکاری ء پرائیوٹ اسکول باید انت وتی وتی تاکبند چھاپ بہ کن انت کہ چہ
ایشی زہگان ء وانگ ء نویگ ء سکین رس ایت۔ اسکولانی تھا زہگانی ساچشتی بوڈ ء واک ء
وڈینگ ء باید انت گشتاکی مقابلہ، جست ء پرسی چکاس، بیت بازی، عکس جوڑ کنگ ء مقابلہ ء
دگہ ہے پیمیں پروگرام ء مراگش اڈ بہ دینت۔ اکیڈمک ادارہ وتی کورس ء سلیبسانی تھا
ہم اے بہر ء ہوار بہ گج انت۔

اگاں ایش ء دگہ ہے پیمیں سوچ ء صلاحانی بابت ء گانج زورگ بوت گڈا
بلوچی زبان ء زہگانی لبزانک ء تچکیں دروشم زورگ ء امکان وڈیت۔

شونداٹ:

- ۱۔ سید ہاشمی، بلوچی زبان و ادب کی تاریخ، 1986، تاکدیم 102
- ۲۔ جی بی صابر، لنگی پر بند، 1982، تاکدیم 09
- ۳۔ چہ وتی یاد داشت۔
- ۴۔ ہفت روزہ، نوکیں دور، یکم تاہشت اکتوبر 1967
- ۵۔ ماہنامہ اومان، کراچی، یکم فروری، 1951، تاکدیم 16 ء 23
- ۶۔ ہمیش، جون 1951، تاکدیم 08
- ۷۔ ہمیش، نومبر 1955، تاکدیم 05
- ۸۔ ہفت روزہ، نوکیں دور، یکم تاہشت اکتوبر 1967 تاکدیم 7، 8
- ۹۔ ہمیش، تاکدیم 10، 9
- ۱۰۔ سبط حسن / سید جعفر احمد (مرتب)، ادب اور روشن خیالی، مکتبہ دانیال، کراچی، تاکدیم 65
- ۱۱۔ ماہنامہ بلوچی، کونڈ، ستمبر 1994، تاکدیم 143
- ۱۲۔ شکاری راہبند، بلوچی اکیڈمی، کونڈ 2017
- ۱۳۔ صبا دشتیاری، گل کار ء چکن کار، تاکدیم 251
- ۱۴۔ مرزا ادیب، بچوں کا ادب، ایک تجزیاتی مطالعہ، پاکستانی ادب، 1990، تاکدیم 45، 46

منیر احمد بادینی ءِ گدار ”پنجمی پہنات“ ءِ نگدی چارءِ تپاس

ڈاکٹر واحد بخش بزدار

اسٹنٹ پروفیسر، نیشنل انسٹی ٹیوٹ آف پاکستان اسٹڈیز،

قائد اعظم یونیورسٹی، اسلام آباد

Abstract:

Munir Ahmed Badini is one of the most eminent novelist in Balochi literature. He transformed the traditional style into modern with his new ideas and philosophy. The novel “punchmi panat” has a character whose ideas are similar to Descartes, Soren Kierkegaard, Einstein and other philosophers. The character suffered from the darkness, absurdity and meaninglessness of existentialism philosophy. This paper is an analysis of the said character in the novel. Furthermore, the paper aims to critically analyze the similarities, differences of the character with that of Descartes. Kierkegaard, Einstein and others. Moreover, it also aims to examine Munir Ahmed Badini’s literacy caliber among other foreign writers as a novelist.

پنجمی پہنات ءِ کتہہ چوش انت کہ تاجل درکسانی ءِ پولیو ءِ سبب ءِ چہ سرین ءِ
جہل مُنڈ ءِ ہشک بوتگ ات، مات نئے مُرتگ ءِ آئی پس ماسٹر رئیس آئی ہیال داری ءِ
کنگا انت۔

ماسٹر رئیس کہ آئی چہ ورنائی وہی ءِ گوں ایندگہ راجدربری سنگتیاں ہوار تمنی
زند ءِ بدل کنگ ءِ واب دیستگ ات۔ بلے تمنی زند ءِ جاورالانی تھا آیانی دراہیں واب
پوک بوتگ انت ءِ آیانی جہد بے سیت ءِ بے آسر بوتگ انت۔

ہمے درگت ءِ ”رئیس پگر جناب بوتگ پنشکہ آرا باور میاتیں کہ اے واب چو
زوت تہل ہاں۔۔۔۔ ہمیشا آوت وتی واب گندگ ءِ کارءِ کردءِ یلہ دات (1) ءِ وتی ذات ءِ

نجات ۽ باروا پکر جنال بوت۔ ”بزاں وهدے واب تھل باں تو مردم وتی ذات ۽ نجات ۽ سرء پکر جنت کہ ساری ۽ آ قوم، قبیلہ، ڈیہہ، ملک ۽ بدلینگ لوٹیت۔ بلے نول آئی درائیں پکر ۽ هیال آهنگ پرے گپ ۽ سرا اوشاتنگ کہ چه آ کرم یے ات کہ آدم ذات یے؟“ (2) ۽ ایشی آسر هے دیما آهنگ کہ کافکا ۽ میٹا مورفیسس (Metamorphosis) ۽ کردار ۽ پیما وتارا یک کرے ۽ جناس یے هیال گرت۔

کرے ۽ تہا رئیس ۽ مٹ بوئگ ۽ مارشت ۽ ایشی ۽ ویل (Tragedy) اصل ۽ آئی عہد ۽ هے عہد ۽ مردمانی مچکائیں نا ایتی ۽ بیگانگی ۽ ویلے ات کہ آیاں هے مارشت هم نہ ات کہ کسے پراہانی زند ۽ شرکنگ ۽ واب گندگا ات۔ وهدیکہ چه راجمان یے ۽ واب، اُمیت، بیسہ ۽ اوست زنگ بہ بنت ۽ گڑا قول ۽ منیر“ هے چیز پشت نہ کپیت

“ (3)

بلے دومی نیمگا هے گدار ۽ تہا منیر ۽ اے جُست هم بلاهیں راستی یے ۽ گواچار انت کہ آ رئیس ۽ دپ زبانی ۽ ایشی ۽ دیما کاریت ”منی کرم بوئگ ۽ یک سبب یے آنکہ همیش ات کہ من گوھگیں دورانی تہا باز انچشیں واب گندگ بوئگ اتاں کہ آیانی هے تعلقداری ۽ هچ رشیک مئے گوں زند ۽ میل نہ داشت کہ اے وابانی گندگ ۽ پد من ۽ الم ۽ کرم یے بوئگی ات۔ چیا کہ وهدے مردم وتی ذات ۽ چه دُور بیت۔ وتی حُدا ۽ چه دُور بیت ۽ وتی راستی ۽ چه دُور بیت گڈا آ کرے نہ بیت گڈا چه ۽ بیت؟“

(4)

منیر بادینی اے ناول ۽ تہا زند ۽ ایک تیمیں ماہنیت یے دینگ لوٹیت۔ پمشکا آ زند ۽ را چه سسٹم ۽ نماں بُرز ترین راستی یے زانیت۔ بلے مئے زند ۽ بھنی ایش انت کہ ”زندوت ہر جاگہ یک پیما چو گدان ۽ چوٹ جنوک ات کہ ایشی ۽ راستی ایوکا سسٹم ۽ برجہ

دارگ ات۔ وہدیکہ زندگ بوہگ ء خاطر ایک المی میں ڈک ء دردے ء لوٹ ء گذرات کہ ایش چہ سسٹم ء نماں برزترین شے ات “ (5)

پمشکا منیر آئن سٹائن ء اضافیت ء لیکہ (Theory of Relativity) کہ بُندرا برزی ، دراجی ، پتی ء یک ہاسیں وہدے ء چاگرد ء تربیت ء تھا ”پنچمی پہنات“ گیشی ء گپ ء کنت۔ منیر بادینی ء ”پنچمی پہنات“ بنی آدم ء المی میں ڈک انت، آئی ہمگریں دردانت۔ گپیر چہ اے پنچمی پہنات ء اے دنیا پشکہ سرجم نہ انت۔ (6)

پمشکا منیر ء کرا اے ڈراہیں ویل ڈکانی الراج ، درد ء زانگ ء ایشی مارشت انت آئی نزدیک ء ”انسانیت بلکنا وتی درد ء زانگ ء پدگام یے دیخی بُزرتیں“۔ (7)

آئن سٹائن ء لیکہ گوں ہوار منیر بادینی فرانسیسی زانکار رینے ڈیکارٹ ء اے گپ کہ ”من پمشکا است آں کہ من پگر جناں یا آئی دگہ جاگہ گوشنگ ات کہ ” من دردیگ اوں ، پمشکا من است اوں “ (8) رایک نوکیں جہت یے دیان ء کشیت کہ ”من کشاں کہ من دردآں کہ من استاں ، منی درد، منی المی میں گم من ء وتی وجوت ء مارشاں دینت۔ (9)

عیسانی ارواھی لیکہ ء ردا ہم رنج ء ڈکانی سلگ ء برداشت کنگ ء بلاہیں ارزشتے دیگ بیت۔ ایشی نزدیک ء کہ انسان ہمنکہ درد ء رنج کشیت ، آئی ء ہمنچک مزنی ء شرب رسیت۔

سورن کرکیگارڈ (Soren Kierkegard) ء نزدیک ء ہم گناہ ء مارشت ء رنج ء ویل ء پارست ء مردم گوں خدا ء یک ء یکجا بیت۔

ژاں پال سارتر وتی نامی میں کتاب Being and Nothingness ء تھا اے

باروا نبشتہ کنت :

I find only myself, myself who moans, myself who wails, myself in order to realize this suffering which, i am must play without (10).that drama of suffering

منیر بادینی ء نزنیک ء ” درد زمانگ ء هست ء بود ء بوگ ء نہ بوگ ء زمان ء مکان ء اولی سر ات ، ایندگہ چیز وتی دروشماں بدل کن انت۔ بلے درد ء دروشم چه ازل ء تاں ابد ء یک بیتا انت (11)

بدها ہم گوشنگ ات کہ ڈک انسان ء زند ء المی نہیں بہر انت کہ اے زند یک درد ء دلدوری ء ابیدگہ ہچ چیزے نہ انت“ (12)

بدها ء نزنیک ء زند ء اول راستی ء گواچن ڈک (Dukkha) انت ء ڈک ء پارسست ء مردم ء تہا سرپدی ودی بیت۔ اے درگت ء بدها دراینیت۔

Suffering , as a noble truth, is this :Birth is Suffering , aging is suffering , sickness is suffering, death is suffering , sorrow and pain and despair are suffering , association with the loathed is suffering , disassociation from the loved is suffering , not to get what one wants is suffering in short suffering is the fine (group) .of clinging,s objects

Thus the origin of suffering as a noble truth, is this: It is the craving that produces renewal of being , accompanied by enjoyment and lust in other words, craving for sensual desires, (13)"craving for being, craving for non-being

بُدھا ۽ ھے گشتن ۽ گوں چکی چکی ۽ منیر ۽ ہیال ۽ ” درد آدم زانت ۽ گوں
ساھگ ۽ گون انت “ (14)

منیر بادینی ۽ ” پنچی پہنات “ زند ۽ مرک ۽ درد ۽ بازیں پہناتانی چاگرد ۽ ترتیت
۽ ھے گدار ۽ تہا بازیں زانکارانی وڈ وڈیں لیکھاں گوں ھوار زند ۽ مرک ۽ درد ۽ باروا
بازیں جُستاں دیما کاریت ۽ چوشیں جُست ۽ پُرسیانی رد ۽ آ ھے راستیاں ۽ چار ۽ تپاسگ
لوٹیت۔ آئی نزنیک ۽ ” جُست ۽ پُرس زند ۽ زانگ ۽ نام انت “ (15) ۽ ارزشت تریں
لیکہ زند ۽ درد ۽ بزانت انت (16)

چُشمہ منیر ۽ یک جاگہ یے ۽ اے ہیال ۽ لیکہ ۽ درگت ۽ بحث ۽ ثران کمان ۽
نوشتہ کنت کہ ” زند ۽ تہا چہ کُلاں مزنیں درد بلکناں مرک ۽ درد انت کہ کس مرگ نہ
لوٹیت ۽ ایشرا زانگ ھم نہ لوٹیت ۽ کس گوں ایشی ۽ دگوش دینگ نلوٹیت۔ “ (17) ۽ پدا
ھے لیکہ ۽ پسو ۽ دیان ۽ منیر نوشتہ کنت کہ ” زند چہ مرک ۽ ترسگ ۽ نام نہ انت۔
مرک دردے نہ انت بلکیں دردانی ھلاں بونگ ۽ نام انت۔ اے یک سرام یے ات ،
یک دہشت ے ات کہ چہ زند ۽ درد ۽ نہ زانگ ۽ پد ودی بوت ۽ ھما مردم کہ چہ زند ۽
المی یں درد ۽ واکب ۽ بلد ات انت۔ پرایاں مرک دردے نہ ات۔ “ (18)

ادا مرک ۽ باروا منیر بادینی ۽ پگر گوں بلوچی اہدی پگر ۽ گوں ھمگرنج انت۔
چیا کہ بلوچی کُہنیں بتلے کہ ” مرک بددعا یے نہ انت “۔ اے ردا منیر دبیترا جاگے نوشتہ
کنت کہ ” اگاں کس یے راستی ۽ زانت گڈا آ مرک ۽ ھم زانت ۽ اگاں آ مرک ۽
زانت گڈا آ زند ۽ زانت “۔ (19)

اصل ۽ راستی یا مرک ۽ زانت بُندرا زند ۽ زانت انت۔ بزاں اگاں کسے زندگ
بونگ لوٹیت۔ گڈا بانید انت کہ آ مرک ۽ بہ زانیت۔ مرک ۽ زانت ۽ آئی بہم

(Perception) بندرا تاں ایوکا زندہ نام انتہ بلکیں مرک ۽ بُرتریں سند ۽ تاریخی سورت ۽ دائما زندگ بوئگ ۽ گمان ۽ امکاناتانی نام انتہ۔

ھے ناول ۽ تہا منیر بادینی ۽ پگر ۽ فلاسفی ہم زانگ بیت۔ بزاں منیر ۽ نزدیک ۽ راستی ۽ شوہاز چہ اخلاقیات ۽ دراہیں زندہ ۽ ٹوہیں کتاباں چہ گیسن مزن ۽ گشاد تر انتہ کہ اے ایوکا عقل ۽ پارست ۽ زانگ نہ بیت بلکنا باتنی زانت (Wisdom) ۽ تہا زانگ بیت ۽ آدم ذات ۽ اے زانت آئی عقل ۽ جوش برڈکانی ہوار سواری ۽ نام انتہ۔ ایوکا عقل ۽ زورگ ۽ جذبگ ۽ لہزانی دور دینگ یا کہ جذبگانی سرا سکین کنگ ۽ عقل ۽ دور شانگ زانت نہ انتہ“ (20) مستریں مردم اخلاق ۽ شوہاز نہ کنناں ، بلکنا آ راستی ۽ شوہاز کنناں۔ راستی چہ اخلاق ۽ زوریں چٹ ۽ ساداں گیشتر توانا ۽ زور اور انتہ، راستی حُدا انتہ ۽ حُدا راستی“۔ (21)

پگری حساب ۽ ادا منیر ۽ پگر ۽ لیکہ گوں کولن ولسن (Colin Winson) ۽ نوکیں وجودیت ۽ گوں نزدیک تر انتہ کہ آ روایتی وجودی پگر ۽ ہلاپ انتہ چیا کہ روایتی وجودیت بندرا دلپروشی ، ناہیتی ، بے سوئی ۽ پُرشٹ ۽ پروش ۽ مارشٹانی آماج انتہ۔ بلے کولن ولسن وتی کتاب The New Existentialism ۽ تہا وجودیت ۽ را نوکیں رنگ ۽ گوناپے دینگ لوٹیت ۽ ھے نوکیں گوناپ بندرا نوکیں وجودیت ۽ اُمیت کامی ۽ گوں بندوک انتہ۔ (22)

بہر حال منیر بادینی ۽ ”پنجھی پہنات“ یک نیگے تاجل ۽ ماسٹر رئیس ۽ بڑنی ۽ آسانی زندہ ۽ ناہودگی (absurdity) ۽ بے ماہنیت (Meaninglessness) ۽ ہما ڈرانگازی انتہ کہ آ ادا جاورالانی جبر ۽ زوراک ۽ سبب ۽ وتارا کافکا ۽ ناول The Metamorphosis ۽ بنجاهی کارست گریگر سیمہ ۽ پیا یک کرے ماریت (23) یا کہ

آیانی بستار چہ کر مے ء گینن نہ انت۔ فرائز کافکا ء نزیٹک ء ڈک ء درد بنی آدم ء وجوت ء
 بُنیات انت ء زانت ء زانشت ء پهم ء ایوکیں ء یکتنائیں راہ ہم ہے ڈک انت۔
 انچش دومی نیمگا منیر بادینی ء ہے گدار ء تھا بنی آدم ء الی یں درد ء راگوں
 زند ء پهم ء همگرنج ء ہم تنگ کنان ء اُمیت کامی ء تھا بدل کنگ لوٹیت۔

شوندات:

- 1: بادینی ، منیر احمد 2010: نیوکالج پبلی کیشنز ، کونہ ، تاکدیم 61
- 2: ہمیش ، تاکدیم 69
- 3: ہمیش ، تاکدیم 61
- 4: ہمیش ، تاکدیم 66-67
- 5: ہمیش ، تاکدیم 26
- 6: ہمیش ، تاکدیم 45
- 7: ہمیش ، تاکدیم 46
- 8: شوق ، احسان 2016: علم اور شعور کی آواز، سٹی بک پوائنٹ، کراچی ، تاکدیم 36
- 9: بادینی ، منیر احمد 2010: نیوکالج پبلی کیشنز ، کونہ ، تاکدیم ، 18،

Sartre, Jean, Paul 1956: Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological ontology, translated by Hazel Barnes, London, London

.Methuen and co. (originally published in 1943)

11: بادیعی، منیر احمد 2010: نیو کالج پبلی کیشنز، کوسٹہ، تاکدیم 44

12: ہمیش، تاکدیم 45

Norak, philip 2004: The world, s wisdom, suhail Academy lahore, p. 65 :13

Armstrong, Karen 2002: Buddha, Phoenix, orion Books Ltd. London, p. 67

14: بادیعی، منیر احمد 2010: نیو کالج پبلی کیشنز، کوسٹہ، تاکدیم 45

15: ہمیش، تاکدیم 54

16: ہمیش، تاکدیم 49

17: ہمیش، تاکدیم 49

18: ہمیش، تاکدیم 50

19: ہمیش، تاکدیم 73

20: ہمیش، تاکدیم 70

21: ہمیش، تاکدیم 70

. Winson, Colin 1983: The New Existentialism, Harper Collins: 22

. Kafka, Franz 1915: The Metamorphosis, Translated by Johnston: 23

Source: <http://www.kafka.org/index.php?aid=170>

نمدی نبیسی و بلوچی نمدی نبیسی: (پولکاری و انشت)

ڈاکٹر عبدالغفور شاد

اسٹنٹ پروفیسر، انسٹیٹیوٹ آف بلوچی لیگنوج اینڈ کلچر، یونیورسٹی آف تربت

پروفیسر ڈاکٹر عبدالصبور بلوچ

ڈین آف فیکلٹی آف آرٹس، سوشل سائنسسز اینڈ یومینٹیز،

ڈائریکٹر، انسٹیٹیوٹ آف بلوچی لیگنوج اینڈ کلچر، یونیورسٹی آف تربت

عقیل احمد

لکچرار انسٹیٹیوٹ آف بلوچی لیگنوج اینڈ کلچر، یونیورسٹی آف تربت

ناصر علی

پبلیک فیلو، انسٹیٹیوٹ آف بلوچی لیگنوج اینڈ کلچر، یونیورسٹی آف تربت

Abstract:

It is a famed fact that the letter writing (a literary genre) is one of the ancient ways of communication in the world. When two persons were separated, they used to write letters for expressing their thoughts, feelings circumstances as well as sharing information to each other. It was used by Kings, lovers, writers, businessmen and many more. Similarly, letter illuminates the social, literary, political, and other circumstances of its era. Thus, it cannot be denied that letter gives knowledge about the old generation of each literature.

Furthermore, in Balochi literature, there are many letters which represent the circumstances of their writers and Baloch society, for instance, the letters of Syed Zahoor Shah Hashumi represent his life, Baloch society and show the different features of Balochi literature. In the history of Balochi letter, Syed Zahoor Hashimi is the first writer whose letters were, posthumously, published as a book in 1993. His letters had great influence on the novice writers to express themselves

through this literary genre. This paper illustrates the history of letter writing in Balochi letter writing, it also sheds light on the letter writing techniques and its importance in balochi literature.

اے ابری گپے کہ ہر انسانہ ایندگہ مردمانی ذاتی زندگی ۽ چیریں ۽ پھیما نیں رازانی بابت ۽ سرپدی سک بازوش بیت۔ پمیشکد ہر ہما چیز کہ یک انسانہ ۽ دومی مردم ۽ زندہ چیر ۽ اندریں راز ۽ اسرارانی سرپدی ۽ دنت آ ہر ہما چیز ۽ زانگ ۽ درگیجگ ۽ نکائس ۽ ہڈوناک بیت۔ نمدی ۽ سیادی چوشکد انسانہ ذاتی زندگی ۽ انت ۽ ماں ایشی ۽ دو نیمگ ۽ راز ۽ اسرار موجود انت ۽ ہر دو پلوہاں یک مارگی ۽ جزیگی سیادی یے است انت ہے سبب ۽ اے ہر دکانی نیام ۽ ہر وڈیں راز ۽ اسرارے است، اے ماں نمدیانی اندر ۽ پد ۽ بنت۔ ایشی ۽ اولی ۽ مستریں سبب ایش بوت کنت کہ نمدی نبیگ ۽ وہد ۽ نبیسوک ۽ اے گمان، چیر نہ بیت کہ آ ہرچی کہ نبیگ ۽ انت آئی ۽ اے نبشنگیں گپ ۽ ٹال دگہ سسی یا کہ بازیں مردماں رو آنت ۽ سر بنت۔

نمدی گیشترماں ہما وہدا نبیگ بیت وہدے دو مردم ۽ میان ۽ ڈور ۽ گتائی یے ودی بیت۔ اے ڈور ۽ گتائی مدام دو دوست ۽ سیادیں مردمانی دل ۽ پہ یکے دومی ۽ مہر ۽ واہگل گیشن وڈینیت۔ ہے مہر ۽ واہگ کہ یک حدے ۽ گوز انت ۽ سترچ بنت یکے دومی ۽ کسان کسانیں مہر ۽ گپ گیر کا انت داں یکے دومی ۽ حال ۽ احوال ۽ نمدی ۽ رنگ ۽ حال رسائی یے بندات بیت ۽ ہے نمدیاں زندہ ہر وڈیں ہورت ۽ پروشیں ۽ مزن مزنیں حال ۽ احوال ہوار کنگ بنت۔ ہر وچیکیں ہے ہر ہورت ۽ ہر و شیں احوال بے کساس ۽ پُرکشش بنت۔ اے وڈیں ذاتی نمدیاں پُر اسراری، و تیکی، ۽ راز ۽ نیاز ۽ کپ ۽ چاڑ پہ بازی ۽ گندگا کئیت۔ ہے نمدیاں چہ مردمانی ذاتی زندگی ۽ انچیں راز ۽ اسرار دیماکانت کہ آہانی بابت آئی ۽ جندہ ابیددگہ چد ۽ پیش ۽ کس ۽ ہچ وڈیں سرپدی نہ بوتگ۔ چو کہ نمدی

نبیگ ء و ہدا نمدی نبیسکار چوش نہ زانت کہ آئیء اے نمدی ہما دوئیں مردماں چہ ایند دگہ مردماں سر بوت کنت پمشکہ آوقی جندء زندء ہما کلیں گپ ء رازاں گورا مردمء درشان کنت کہ ہمیشانی سیادی گوں ہھے دوئیں مردمان ء انت۔

اگس راستیء چارگ ء پٹاسگ بہ بیت داں مردنی اے گپ ء دلگوش کم گور کنگ بیت کہ نمدیء کجام گپ نبیگ بہ بیت ء کجام گپ نبیگ مہ بیت، پرچکہ نمدی نبیسکار اے گپ ء بچ سماء نہ انت کہ آئیء اے نمدی دگہ سیسی یا ایندگہ مہلوک ء رونت ء سر بنت، پمشکہ نمدی نبیسوک ء دل ء پہ ہما کس کہ آئیء نبیگ ء انت ہر وڈیں گپ ء حالے کہ است آہاں پہ بے ترس ء بیم ء کسی پرواہ کنگ ء ابید نبیسیت۔ بزاں نمدی یک انجیں ربالے کہ آدو مردم ء میان ء پٹائیں ء دلجمیں راز دار انت ء نمدی نبیسوک ء دل ء پہ وقی اے ہمزایں ربال ء بچ وڈیں شک ء گمانے نہ بیت۔ پمشکہ ہرچی کہ آئیء دل ء است آہاں کلاں کہ وقی دیم ء مردم ء دیگ لوٹیت گڑا بے ترس ء بیم ء بے شک ء گمان نمدی ء تاکاں سیہ کنت ء دیم ء اش دنت۔ اے بابت ء ڈاکٹر محمد عمر رضا وقی کتاب ” اردو میں سوانحی ادب فن و روایت “ ء چوش نبشتہ کنت کہ:

”نمدی ء چہ نمدی نبیس ء کبر، مہر، دوستی، دوزواہی ء وفا وڈیں جو زگانی پیلو ہیں

جاگیری بیت“ -1

چوناہا نمدی نبیسی ء مروچاں یک برجمیں لبز انکی تہرے گشگ بیت۔ بلئے اگس اسلاچارگ بہ بیت داں اے لبز انکی ازم ء گیشیں سیادی گوں ہما نامدار ء نامی ایں مردمان انت کہ آہاں اے جہان ء کجام یک پڑی ء نام در آرتگ۔ بزاں چوش باز کم بیت کہ بے نام ء توار ء یگواہیں مردی ء نمدی جہان ء دیما بیا انت ء مردم آہاں گوں ہب ء واہگی ء بو ان ایت یا کہ ایشاں یک لبز انکی تہرے ء دروشم ء جاہ بیار انت۔

اسلا مہلوکء یک کدرتی واھگے ہے بیت کہ آنای میں مردمانی زندء
 هورت پُروشینء ہر وڈیں جاورانی بابتء سرجمیء بزبان انت کہ باریں آہانی زند کجام
 وڈیں جاوراں گوں دچار بوتگ، کجام کجام چیزاں گوں آہاں دوستی بوتگ؟ یا کجام وڈیں
 شے بوتگ انت کہ چراہاں دورء گستا بوتگ انت؟ چئیء گوں مہرے بوتگ؟ پچیء چه دل
 کہر بوتگ انت؟ لوگء جاورے چون بوتگ انت؟ گوں وتی نزکیں مردماں چون بوتگ؟
 کجام چیزء چه گلء بال بوتگ انت؟ کجام چیزء چه دلتنگء دل گران بوتگ انت؟ اے
 کلیں راستیانی زانگء ہاترا یک مردمء وتی نبشنگیں نمدی چه کلاں گیشتر گواہیء دینت
 کہ نبیسوک چے پیمیں جاوراں گوں دوچار بوتگ۔ بزبان نمدی ہما چیز انت کہ نبیسوک
 ماں آئیء وتی زندء کلیں راستیاں بیان کنت۔ نبیگ ء وہدء آئیء شستء شش رگ اے
 گپء گواہیء نہ دینت کہ آئی نبشنگیں نمدی یک وہدے کئیت کل جہان ء دیما شنگ
 ء تالان بنت پشکہ آ چرے ہبرء بے کمار بیت ء نبشنتہ کنت۔ بزبان ہر ہمکر
 حال، احوال، جیڑہء جاورء کہ آ ہما وہدء دوچار انت یا مار ایت آہاں ماں وتی نمدیاں درانگاز
 ایت۔ بزبان نمدی یک مردمء زندء راستیانی سلہیں آدیک انت۔

چوناہا اگس چارگ بہ بیت داں ہر وڈیں نمدیء وتی ارزشت ء بستارے است
 ء ہر وڈیں نمدیء بستارپہ نبیسوک ء ازم، لوٹ ء مرادء گوں بندوک انت کہ نبیسوک ء
 نمدی پہ کئیء پہ کجام کارء گوں چونیں رپکء ہنراں ء پہ کجام لوٹ ء مرادء گوں
 نبیستگ، پلئے نمدیء وشئی ء دلچسپیء یک نچکیں سیادی یے نبیسوک ء ہما دیمء مردماں گوں
 است کہ دیم ء مردم کے انت؟ آئیء گوں نبیسوک ء سیادی چی انت؟ اے بابتء
 عبدالقوی دسنوی نبیسیت کہ:

”نمدیانی شریء دارو مدار گوں نبیسوک ء وتی بودناکیء انت بلے راستی چوش
 انت کہ کلاں چه وشتزء دل دوست ترین نمدی ہما انت کہ آ ہمسروء ہم گنگلاں نبیستگ

بوٹگ آنت۔ ہما کہ آہانی میانء درآمدیء اجنبیء ہج وڈء پدر مہ بیت۔ یا ہما نمندی کہ بے ریائیں دوستاں نبیگ بوٹگ انت۔ ہمسروہانی نمندی، دلواہانی نمندی، بے ریائیں دوستانی نمندی وتی اندرء یک انچیں کیپ و چاڑے دار نت کہ چراہاں وانوکء دل گر کے جنت۔ اے وڈیں نمندیاں وتیگیء چاگرد است بیت، زندچول جنگء گندگء کنیت ءراستیء دروشم دیما پدر بیت۔ ایشانی تھا ما نبیسوک ء سک نزیک گندگء، ترانء، زہریء، وشانیء، جیرگء پیڑگء گندیں۔“ 2

چوناہا نمندیانی بازیں تہرء دروشم است انت چوشکہ جندی نمندی، لس نمندی، رسمی نمندی، کارو باری نمندی، دز بندیء عرضی، سرکاری نمندیء دگہ بازیں تہرء بہر کہ آوہدء حالات ء ردا نبیگ بنت، ء نمندیانی کلیں تہرء بہر نمندی گنگ ء منگ بنت بلئے ہما نمندی کہ لبز انکی حسابء سک باز ارزشت دار بنت آذاتی نمندی آنت۔ جندی نمندیانی ارزشت ءستار ء گیشن کنگء یک سببے ہما نامی ایں مردمانی نبشنگیں نمندی انت۔ اے نمندی آئی زندء کلیں جاورالء بیان کن انت کہ نبیسوک ء زندء جاور چے پیم ء چے وڑ بوٹگ انت؟ یا آئیء زندگوازیگء رھبند چون بوٹگ؟ گوں دومی مردماں آئی سنگتی ء سیادی، وش ء زہریء کیلو چے بوٹگ؟ کجام گپء دگران بوٹگ، پہ کجام کارء بوگ ء نہ بوگء پریشان بوٹگ یا گل ء شادان بوٹگ؟، کجام کجام کار آئیء کنگ لوٹنگ انت؟ کجام کار آئیء لوٹنگ کہ آئیء دیم ء مردے بکنت؟، نندو پاد آگے گوں چونیں مردماں بوٹگ؟ سیادیء رشتہ یے چون برجم داشنگ انت؟ جان سلامتیء جاورالے چون بوٹگ آنت؟ کجام ہندء دمگانی سپرے ٹنگ؟ گوں کےء مہرے بوٹگ؟ یکے وا انچیں جندی جاورء واکیاتاں کہ مردم نمندی نہیں ء بابتء آئیء جندی نمندیاں چہ زانت اش کن انت۔ دومی ایش کہ نمندی نہیں ہما دورء باریگء کہ مردم بوٹگ آ دورء باریگء حالات ء واکیات چونیں بوٹگ انت۔ سیاسی، چاگردی، معاشی ء مالی جاورال چے پیمء بوٹگ

انت۔ اے ہا چیز آنت کہ مردم جندی نمودیانی وانگء چہ زانت اش کرت کنت۔ پرچکہ نمودی یک مردیء ہمارستیں دلی رازء اسرار آنت کہ ماں آہاں دروگء بے بُہنیں گپانی بچ جاہء گنجائش نیست انت۔

نمدی نبیسیء۔ بنگجء بابتء اے گپ پگائی سُنک سبک باز مشکل انت کہ نمدی نبیسیء۔ بنگجء بندت کدیء کجا بوتگ۔ پرچکہ دنیائے کلین کو ہنیں لبز انکاں نمدیء ذکرء بیان رنگے نہ رنگےء دست کپیت۔ پے درور ماں کو ہنیں گیدی کسہاں اے گپء ذکر کہ پلاں بادشاہء دومی بادشاہء نمدی یے شکستگ یا پلاں شہر دء بامر د پلاں شاہ بانکء نمدی یے دیم داتگ۔ چوشیں ذکرء بیان مارا دنیائے کلین لبز انکانی یا سرزبانی ربیتاں وڑے نہ وڑے دست کپیت۔ بلوچی کو ہنیں کسہاں ہم بے نمدی نبیسیء ربیت گندگا کتیت۔ کہ اودا نمدیء گپء گمان دیم کتیت۔

چوناہء آگس چارگ بہ بیت داں نمدیء بنی آدمء سیادی ماں دنیائے کاگدء کرتاسء دیم آہگ یا نبشتہء رہندء دیم آہگء گوں بندوک بیت بزاں ہما و ہداں کہ بنی آدمء نبشتہء ہنر ھیل کرتگ آئیء پے ربالیء کاسدی نمدیء نبیگ بندت کرتگ۔ نمدی نویسیء بنداتی سفر چہ بادشاہاں بندت بیت کہ یک بادشاہے پے دومی بادشاہء نمدیء کاگد شکسایت، پدا دیمترا اے کار مذہبیء کارء باری مولء مرادء پے کنگ بوتگ۔ گپء مراد ایش کہ نمدیء بنی آدمء سیادی سبک باز کو ہنء کدیم انت بلئے ادا کہ ماہما نمدی نبیسیء بابتء ترانء ایں اے نمدی نبیسی لبز انکی نمدی نبیسی انت۔ اے نمدی نبیسیء بندت پانزدہمی کرنء بوتگ۔ جیمز ہاولء یورپء نمدی نبیسیء اُستاد منگ بیت۔ 3

جیمز ہاولء ابید اے بابتء ”ولیم کوپر، گرے فامس، چارلس میپ، جان

کیٹس، شیلیء لارڈ ہارنء نمدی ہم دیمء اتلگ آنت“۔ 4

اے لبرائگی مزین نامیں مردمان اید یورپ سیاست نامیں مردمانی نمدیاں
ہم لبرائگی باز نام درآورتگ، چوشکھ فرانس راجی سروک بادشاہ نیولین بونا پارٹ
وقتی دوستدار جوزفین نبشنگیں نمدیاں سک باز نام کش اتگ۔ کیٹس نوزدہمی کرن
انگریزی مزین نامیں شاعر کساں سالی 25 سال عمر اے کوڑپیں دنیا یلہ دنت
انگریزی شاعری رومانی ربیت دیما برگ آئی مزین دستے زانگ بیت۔ آئی 17
اپریل 1817 ء نمدی یے ء بہرے پہ نمونگ ادا دیگا اوں کہ آئی ہیملٹن رینولڈز
نسبیں اتگ۔

My Dear Reynolds

Ever Since I wrote to my brothers from southampton I
have been in a taking and at this moment I am about to become
settled. For I have unpacked my books, put them into a snug
corner, pinned up hyden mary queen of scotts and milton with his
daughters in row. In the passage I found a head of shakespeare
which I had not before seen. It is most likely the same that
George spoke so well of for I like extremely-well. This head I
have hung over my books just above the thren a row, having first
discarded as i french.....

I find that I can not exist without poetry_ without eternal poetry _
half the day will not do_ the whole of it_ I began with a little_ but
habit has made me a leviathen_ I had become all in tremble from
not having written any thing be of late _ the sonnet over leaf did

me some good.I slept the better last night for it.This morning,however,I am nearly as bad again-just now I opened spencer, and the first lines I saw were these.

The noble heart that harbors virtuous thought and is with child of glorious great intent can never rest, untill it forth have brought the eternal brood of Glory excellent.5

کیٹس ءِ نمودیانی گیشتریں تران لبزانکی ازم ءِھیال ءِ سرا انت آ وتی نمودیاں
 بازیں لبزانکی جیڑہانی سرا نگدی ءِ زانشتی دروشم ءِ تران ءِ ہاوست کنت۔ ندرکاری گشنگ ءِ ردا
 آئی ءِ بازیں نمودی انچین انت کہ چراہاں بازیں لبزانکی جیڑہانی گیشواری ءِ کمک رستگ یا
 رست کنت۔ بزاں کیٹس ءِ نمودی ماں انگریزی لبزانک ءِ مزنیں لیکھی بستارے دار
 انت۔ کیٹس ءِ اے نمودیاں یا یورپ ءِ ایندگہ مزن نامیں لبزانکی مردمانی نمودیاں چہ ابید
 ہم یورپ ءِ نمودی نبیسی ءِ پڑا لہتیں انچیں مردمانی نمودیاں نام در آئورنگ کہ آہانی سیادی
 گوں لبزانک ءِ نہ بوتگ چوش کہ ہنوہمی کرن ءِ فرانسس نامیں سروک نیولین بونا
 پارٹ ءِ وتی دوستدار جوزفین ءِ نبشنگیں نمودی انت۔ نیولین ءِ نمودی آئی ذاتی زند ءِ
 جتائیں پلوہانی دیم ءِ آرگ ءِ مسترین سبب گشنگ بنت۔ نیولین چوش کہ دنیائے راجدپتر ءِ
 یک زالم ءِ سنگ دلیں مردے ءِ بستار ءِ زانگ ءِ بچارگ بیت بے وتی دوستدار ءِ نبشنگیں
 نمودیاں آیک بے وسیں عاشق ءِ پڑ مہریں دلی ءِ واز دارے گندگا کئیت۔ پھ درور 27
 دسمبر 1795 ءِ وتی مہریگ جوزفین ءِ نبشنگیں یک نمودی ءِ چوش نبشٹہ کنت۔

To,

Josephine

Dec 29,1795

I awak all Filled with you, your image and the intoxicating pleasure of last night, allow my sense no rest. Sweet and matchless Josephine, how strangely you work upon my heart. My soul is broken with greif and my love for you forbids respore. But how can I rest any more. when I yeild to the feelings the masters my inmost self, when I qualf from your lips and from your heart a scorching flame ?

yes! one night has taught me how for your portriat falls short of yourself. you start a midday. In three hours I shal see you again.

Till then, a thousand kisses, mio doke amor! but give me non back for they set my blood on fire.6

ماں اے نمدیء نیولین ء دلء بے کراری، دوستدارء نہ سگوکیں ودار، آئی ء نہ جلوک ء نہ ہلوکیں مہر، دوست ء بے کماری، پک ء رگانی تام ء لذت کل گندگ بنت۔ انچوش گمان بیت کہ گشئے شاعرے ء سنگگیں دل انت کہ پہ وتی دوستدارء بے تاہیر ء بے کرار انت۔

جیمز ہال، کوپر، گرے فاس، چارلس پیپ، جان کیٹس شیلی ء لارڈ بائرن نیولین ء ایندگہ یورپی نامی نہیں مردمانی نمودیاں ماں یورپ ء نمدی نبیسی ء تہر ء باز دیر وئی دانگ ء چھرا در کہی لبزانک ء اے تہر سکیں ارزشت داریں تہرے زانگ ء منگ بیت۔

ما وہدے بلوچی لبزانک ء نمدی نبیسی ء یک لبزانکی تہرے ء بستارء چاریں داں مارا بلوچی لبزانک ء نمدی نبیسی ء تہر چوشیں پڑ سیریں تہرے گندگ نیت۔ البت بلوچی لبزانک ء ہلتیں انجیں جوانیں سرگوستگ انت کہ ہما آئی نیکیں نام ء برکت ء ما

اے گپہ گشت کنیں کہ نمدی نبیسی ء ربنتی مئے گورا است ء موجود انت۔ چریشاں مستریں نام سید ظہور شاہ ہاشمی، میر گل خان نصیر، صبا دشتیاری، اشرف سر بازی ء دگہ لہتیں نام۔۔۔

بلوچی لبزانک ء نمدی نبیسی ء برجمیں بندات چہ 1950 ء دہک ء ہما و ہدء بیت و ہدے بلوچی زبان ء تاکبند ء ماہتا کانی بندات بیت۔ یا ریڈیو کراچی ء بلوچی مراآشانی بندات بیت داں ہے زمانگ ء لبزانکی مردم یکے دو میگ ء کاگد ء کراچ کن آنت ء ماں ہے نمدیاں بلوچی زبان ء لبزانک ء دیما اڑاندیں جیرہانی سرشون ء ہمراہی ء آہانی گیشواری بابت ء نبیسیگ بنت۔ بلے اے نمدی چوشکہ جندی نمدی بوتگ آنت بلکیں لس نمدی بوتگ انت۔ پمشکہ اے نمدیانی چوشیں مزین لبزانکی بستارے بوت نہ کنت۔ ماں بلوچی لبزانک ء نمدی نبیسی ء تہر ء بگج بوتگ یا اے تہر ء پٹار ء نامے رسنگ آسید ہاشمی ء کتاب ”سید نمدی“ انت۔ اے کتاب سید ہاشمی ء مرگ ء پد سال 1993 جنوری ء ماہ ء چاپ ء شنگ بوتگ۔ سید نمدی ء درستی یکسد ء پتاد ء یک نمدی انت۔ اولی قاضی محمد عبداللہ ء نام ء انت ماں گوادر ء 13 اکتوبر 1959 ء نویگ بوتگ ء گڈ سری نمدی اسماعیل ممتاز ء نام انت۔ جرینیشن، بمبئی ء جولائی 1949 نویگ بوتگ، 7

سید ہاشمی ء گیشتریں نمدی جندی نمدی انت کہ آئی ء وتی دوزواہ ء نزکیکیں مردمان ء نبیسیگ انت۔ البت چندے نمدی انچین انت کہ آتاک ء ماہتا کانی شوکاراں نبیسیگ بوتگ انت۔ بلوچی نمدی نبیسی ء سید ہاشمی ء نمدی انچین انت کہ آہائی ء زندہال ء جاوراں ء سرجمیں جاگیری ء کن انت۔ سید ہاشمی ماں نمدیاں وتی دیم ء مردم ء گوں انچو ہم تران انت گشتے زاناں ہر دوک دیم پہ دیی ء نشنگ ء ہم نیاد انت۔ سید ہاشمی ء نمدیانی زبان بے ریائیں، آزاتیں ء پُر گج ء پُر لذتیں زبانے۔ سید ہاشمی ء نمدی یے قاضی عبداللہ ء نام ء کہ آئی ء کتاب ”سید نمدی“ ء اولی نمدی انت ہمائی ء بہرے ادا پہ نمونگ

نبیگ ء آل کہ چریشی ء اے زانگ بیت کہ سید ہاشمی ء نمدیانی لبزاکئی کدءبستار چچی
انت۔

گواور

۱۳ اکتوبر ۱۹۵۹

قاضی!

ترانگ ات اے سستگئیں دلبنده بندوکوں کتگ

تئی زہیراں چہ وتی شوئیں دل ء سنداں چتور

،، قاضی تو انگت زندے؟ من مرگ ء لگتے جت، بلے بے تئی دروتاں زندمانی

بے زندات کہ تئی نمدی پہ آئی ء اروا ہے جوڑ بوت۔ اے سیم چے گوشت کنت۔ پہ

زنگانئی لمبگے ء دیوان لوٹ ایت۔ نمدی ء رھچار بہ بے۔،،

اے ہما سیم انت کہ پہ بے تاہیری تئی نمدی ء پسو ء پہ اشتاپی دیم داتگ

ات۔ امیت انت کہ پہ تو سر بوتگ۔

قاضی! چہ مرگ ء زندے ناتر سیں گر ء کشاں داں سالی ء نیم ء پہ زندگین ء شمار نہ بوتگاں۔ چہ

اے چکاس ء رند گس ء سر بوگ ء ہم پین جوانی یے کرت نہ کت ء رتنگئیں مرد ء

گورگنداں بچ رنگ ء موہ نہ دات کہ گاریں گل ء شوہاز ء درہیااں۔ دینگا ہما دوہر

تیر وار تگیں ٹپ آرگ ات انت۔

ناگمانی پین ناپاک ء سگارے درنز اتگ

ہون دوہر تیر وار تگیں پٹاں چہ، نود شنز اتگ۔ —————،، 8

یا ہے نمدی ء گڈی بہر کہ قاضی ء چوش نبیسیت

قاضی! کہ چار سال ء ترا مگنداں۔ منی دل چو منجبل ء لہڑ جنت۔

بلے دگہ دوار جاہے نہ گنداں کہ پہ ایٹھیء ایر مادی یے بیار ایت۔ گپء تران چو آپ گپتگیں موران درچگء انت۔ ایٹھانی میانجیء پہ بے وسی دستء پاد جناں۔ نہ زاناں کجام گپء۔ بجناںء کجام ترانء ترھیناں، چوش ہم نہ زاناں کہ انوں چے گوشگء چوں گوشگ۔ پہ ہمزانیء دیوانیء توحیلے بکن دانکہ جوانیں مجلسے نہ بیت گم تالان نہ بنت۔ انوں من اے چاریں بے رھبندیں گالانی ردء بندء جھد کرتگ۔ بلے منی چند زاناں ماں کجام تھاپء گیاہاں ویل انت انوں من بس کناں منء درگوز بکن۔ ایٹھیء پسوء پھن تھیرء ترھینگء زریں کدھے پہ وژدلیاں سڑیچ بکنء دیم بدے کہ تی ہما سید انت۔

تی زھیر نال

سید،، 9

سید نمدی آل چہ آئیء زندء احوال، جندے احوال، آئیء لبز انکی زند، آئیء زبانء مہر، پہ دوستاں آئیء بے تھیریء نکاسریء احوال دست کپنت۔ سید چوشکھ مزن نائیں لبز انکی مردے پھشکھ لس وانوک آئیء زندء هورتء بارگیں جاورء جیڑھانی بابتء سرپدیء گوں واھگ دار بنت۔ وانوک زانگ لوٹیت کہ سید ہاشمیء چو نین زندے گوازینتگ؟ کجام وڑیں جاوراں گوں دچار بوتگ؟ آئیء نادراہی، آئیء لبز انکء زبان زانتی کارانی دیما چنچو اڑاند بوتگ۔ آئیء چے وننگ، چے وارنگ؟ چے دیستگ؟، چے مرتگ؟ اے کل پہ سیدء لس وانوکء هُبعء وانگی گپء نال انت۔ چوشکھ سید نمدی آئیء کلیں زندء چاگرد کنت۔ پھشکھ وانوکء چہ سید نمدیاں وتی واہگء پدا سک باز سرپدی دست کپیت۔ سیدء زندء ہما چیریں رازء اسرار کہ ایندگہ انچ جاہء بگندے دست نہ کپنت آماں سید نمدیاں رس انت۔ سید نمدی گیشتر آئیء جندی نمدی انت پھشکھ اودا سیدء سرجمیں زندیک سپاہیں آدیئگیء دروشم پدر انت۔ ناں ایوکا سیدء جندء زندء سرجمیں تکء پھنات آئیء نمدیانی تہا پدء زاهر انت بلکیں ہما باریگ کہ سید زندگ انت۔ ہما باریگء

سرجمیں عکس یا آئیء ہر وڑیں چست ء ایر سید نمودیانی تہا مارا گندگا کابنت۔ دگہ جاہے وتی یک نمودی یے کہ رسول بخش پتہاہی ء نام انت کہ 9 جون 1962 ء چہ بھرن سینٹوریم ء نبیستگ اش چوش نبشتہ کنت۔

„هسو! من انگت ناڈراہجاء یاں! هسو! ناڈراہاں کہ ناڈراہجاء یاں و شیں مردم ناڈراہجاء نہ و پس انت، بلئے من اے ناڈراہی ء بازمنت واراں پرچاکہ هے ناڈراہجاء من پہ بلوچی زبان ء پہ وتی وس ء سر جگ۔“ سسنگلیں دستونک“ هے ناڈراہجاء سرجم کرتگ۔ ابید چہ ایشی ء وتی لچھانی سے پتر ہم سرجم کرتگ کہ چہ ایشاں یکے نام ء شازان ات کہ ”انگرو ترونگل“ انت ء دگہ دویمانی نام ”برنگلیں بیر ء“ ”تراپکنیں ترمپ“ انت، ابید چہ ایشی ء پہ بلوچی ء راست نبیگ ء یک وانگی یے ہم سرجم کرتگ کہ آئی ء نام ”بلوچی سیاہگ ء راست نبیگ“ انت ء دگہ ”بلوچی بنگلیجی“ پہ رُسنگناں جم جریدہ انت، چہ اے شش وانگیاں چہ ابید کلام اللہ ء یک بہرے (جزعم) ہم بلوچی کرتگ ء سرجم انت، بلے چہ اے درستاں انگت دگہ مستریں کارے ”سید گنج“ انت۔ بزاں بلوچی بزانت بلد (ڈکشنری) انت۔ من ء گیشتر گمان انت ایشی ء سرجم بیگ ء پیسر من ء ساہ دڑوہ ایت پرچاکہ منے روچاں من وت ء زندگیں ء شمار کنگ ء نیاں۔“، 10

ہے نمودی ء کے دبتر اچوش نبیست

”منی مستریں بزن انت کہ منی چچ وانگی دینگا چاپ نہ بوتگ پرچاکہ اگاں چوشیں کارے زند ء مہ بیت گڑا رند ء مرگ ء پہ راستیں رھبندے ء بوت نہ کنت چہ بے راہیں چاپ بوگ ء چاپ نہ بوگ شر تر انت۔“ 11

سید نمودی پہ وانوکاں پُر سیریں نمودی انت، سید نمودیانی تہا چوشیں اچ جاہے نیت کہ اودا وانوک ء دل سیر بہ بیت ء وانگ اش یلہ بہ دنت۔ سید نمودی آئی ء زندمانی ء کلیں

بوتن کرتن ء گشتنانی کسہ آنت۔ ہمیشکہ وتی وانوک ء نچ وڑا بے نچ نہ کنت ء ہر وہد ء نوک نوکیں زانت ء سرپدیاں گوں دُچار کنت۔

سید نمودیاں چچی ابید بلوچی لبزانک ء نمودیانی دگہ کتابے صبا دشتیاری ء کتاب ”نمودیانی ذورت“ آنت۔ اے کتاب سال 2005 ء چہ سید ہاشمی ریفرنس کتابجاہ کراچی ء نیگا چاپ بوتگ۔ اے کتاب ء ہا مردمانی نمودی ہوار آنت کہ آہاں واجہ صبا دشتیاری ء نبشتہ کرتگ آنت ء آچہ واجہ صبا دشتیاری ء پیش مرگ بوتگ آنت۔

اے کتاب ء نمودی گیشتر ہما ذاتی نمودی آنت کہ جتا جتایں مردماں پہ واجہ صبا دشتیاری ء نبیستگ آنت۔ اے کتاب بلوچی نمودی نبیسی ء پڑا سید نمودی ء پد دومی کتاب آنت۔ بلوچی نمودی نبیسی ء اے ڈکال ء اے کتاب پہ نٹاپیں ڈکاراں ترمپ ء بستار ء دار ایت۔ البت اے کتاب (نمودیانی ذورت) ء سید نمودی ء آگس دیم پہ دیم کین ات داں ہنتیں پرک ء تپاوت انچین آنت کہ ”سید نمودی“ ء لبزانکی بستار ء برز ء بلند کن آنت۔ یکے وایش کہ ”سید نمودی“ یک مردی ء نبشتگیں نمودی آنت ء یک انچیں مردے ء نبشتگیں نمودی آنت کہ آئی ء وتی لبزانکی کد ء بالاد سک باز برز ء بالا آنت ء وہدیکہ واجہ صبا دشتیاری ء رد ء بند دا تگیں نمودی جتا جتایں مردمانی نمودی آنت، ایشانی تہا ہنتیں انچیں نام ہوار آنت کہ آ لبزانکی ء چاگردی حساب ء ہینچو زانگ ء چچارگ نہ بنت۔ دومی مستریں پرک اے دوئیں کتابانی نمودی نبیسی ء رھبند آنت ہما رھبند ء رپک ء واجہ سید ہاشمی ء کہ وتی نمودی نبیستگ آنت ء آہانی لبزانکی بستارے جوڑ کرتگ آ بستار ء نمودی مرے کتاب ء بگندے است بہ بیت لیتے سک باز کم۔ اے کتاب ء گپینی این نمودی نبیساں چہ واجہ مراد ساحر ء واجہ اشرف سربازی انچیں نام آنت کہ ماں لبزانک ء وتی کد ء بالاد ء سبب ء مزینں رنگی ء زانگ ء چچارگ بنت ء اے کتاب ء جوان تریں نمودی کہ آ ذاتی آنت ہے

واجکارانی نمدی انت۔ چوشکہ پہ درور واجہ اشرف سربازی ء نمدی ء ٹکرے ادا ہوار
گیجگایاں۔

دریں صبا جان!

وشیانی منگیراں بات ءے

باز روج انت کہ تئی پر مہریں کاگد سر بوتگ بلے گرتان ہنچیں بے موہ کنگ کہ پہ
ساہ کشگ ء ہم واک نہ کنت۔ کار، اگا پہ غمانی ٹیلینگ ء تیلانک دیگا شر بوتیں گڑا بے
مٹ ات بلے حیف! دست ما کوتاہ خرما بر نخیل،، نہ لوٹاں کہ نازیکیں دوستان ء ہم وتی

غماں عمیگ بکناں۔۔۔۔12

چہ واجہ اشرف سربازی ء مراد ساحر ء ابید مرے کتاب ء بائل دشتیاری، واجہ نسیم دشتی
، واجہ ملک عمر معسودی، واجہ مومن بزدار، واجہ قاضی عبدالرحیم صابر، واجہ صالح
بلوچ، واجہ گل محمد وفاء واجہ چراگ لاشاری ء نمدی ہم ہوار انت۔

بلوچی نمدی نبیسی ء پڑا سبسی ء گڈی کتاب واجہ میر گل خان نصیر ء نمدیانی کتاب
”مکتوبات گل خان نصیر / گل خان نصیر ء نمدی انت کہ شاہکو مینگل ء ردء بند داتگ ء سال
2015 ء چہ میر گل خان نصیر چیتر جامعہ بلوچستان کونینٹھ ء نیمگا چاپ ء شنگ بوتگ۔

اے کتاب ء ما پہکیں بلوچی نمدیانی کتابے پرے ہاترا گشت نہ کنیں کہ اے کتاب
بلوچی ء اردو ہر دوک زبانان انت۔ بزاں اے کتاب ء نیم نمدی بلوچی زبان ء نبیگ
بوتگ ء نیم ماں اردو زبان ء۔ بلینے باوست ء ڈگار ادا ایوکا بلوچی بہر انت یا گل خان نصیر ء
بلوچی نمدی انت۔ میر گل خان ء اے نمدی گیشتر آئی ء ذاتی نمدی انت کہ آئی ء وتی
جنک یا نزیکیں سیاد ء وارساں نبیستگ انت۔ ماں گل خان نصیر ء نمدیاں گیشتر آئی ء جنء
زندگی ء جاو ء بجڑہ ہوار انت۔ ماں اے نمدیاں آئی روج روزینی زند ء احوال ء گوراہاں

جڑتگیں ہر وڑیں جیڑہء جنجال کہ آہانی سیادی آئیء جندی زند انت ہماہانی بابتء گپ
ء تران انت۔ پہ درورء یک کسانیں نمدی چوش اے وڑا انت۔

7 اپریل 1959

جیل نوٹھے

منا یقین انت کہ منی اٹکہ سالء گپ و تراناں چہ شتا قول و وطن او آئی
لوٹگاں کہ آچہ وتی ننگریں نچء جنکاں طما دار انت۔ شریء سرہالء سرپند ات۔ آگن
راستیء ہنچیش انت تہ پمن نچ فکر مند مبت۔ ہچیر دل گران و ملور مبت۔ بلکن وش و
شادان ببت۔ وتی سراں چہ مڑچست بکنت کہ ماہم وتی براسان گوں ہمکوگپ وتی فرض
ء ادا کنگء آن۔

من ویشن، شمنے وش منی دلء مزں ء کسء قوی ترکنت۔

وش باتت

شمنے نصیر،، 13

آسر:۔ انسانء دودمانء نمدی نبیسیء ربیت چارگ ء پوگ بہ بنت داں اے
ربیت دوراں روتء شاہ سرکشیت۔ گیدیء گمان نمدی نبیسیء ربیت سک باز کدیمء چہ
است انت۔ مارا کوہیں کہہء شمیرانی تہامدی نبیسی ء شونات ہم دست کپنت۔ بلنے
لبزانکی نمدی نبیسیء بندتء بابت ء ہے گوٹنگ بیت کہ اے پازدھی کرنء چہ
یورپء بندت بیتء ایسیء بندت کار جمیز ہاول انت۔

بلوچی زبانء سر زبانی ربیتء لبزانکء چہ ابید لبزانکی نمدی نبیسیء بنگلچ 1950ء
زمانگء گوں تاکبندء ماہتا کانی چاپء شنگء پد بیت۔ بلوچی زبان ء اے ربیت ء مز میں
دروشیء دیروٹی نہ کرتگ بلنے سید ہاشمی ء نمدیانی کتاب — "سید نمدی" ء اے ربیت

رازند بگنگ ء مزنیں کردے ادا کرتگ۔ "سید نمدی" بلوچی نمدی نبیسی ء بنج ء بن ہشت انت کہ بن پد ہمکیمیں رنگی ء ایر کنگ بوتگ۔ البت ء سید ہاشمی ء نمدیاں ابید بلوچی نمدی نبیسی ء چوش جوانیں درور دست نہ کپتگ کہ پرانی ء کلیں لبزانک پھر یگ بہ بیت۔
شوندات:-

- 1- ڈاکٹر، رضا، عمر، اردو میں لوانچی ادب فن و روایت، تاکدیم 52
- 2- دسنوی، عبدالقوی، مطالعہ غبار خاطر، نئی آواز، دہلی، 1961، تاکدیم 17-18
- 3- نقوی، صدف، گوہر ادب، مثال پبلشرز، فیصل آباد، تاکدیم 124s
- 4- داد، اے آر، درکھی لبزانک، ازم شنگکار، کولواہ، 2016. تاکدیم 15
- [https://englishhistory.net/keat/j-reynolds-17-18 april -1317.5](https://englishhistory.net/keat/j-reynolds-17-18-april-1317.5)
- (www.napoeanguide.com/love.job/html).6
- 7- داد، اے آر، درکھی لبزانک، ازم شنگکار، کولواہ، 2016. تاکدیم 15
- 8- ہاشمی، سید، سید نمدی، سید ہاشمی اکیڈمی، کراچی، 1993، تاکدیم 7
- 9- ہمیش، تاکدیم 8
- 10- ہمیش، تاکدیم 29
- 11- ہمیش، تاکدیم 30
- 12- دشتیاری، صبا، نمدیانی دزوت، سید ہاشمی کتا، بجاہ، کراچی، 2005، تاکدیم 42
- 13- نصیر، گل خان، مکتوبات گل خان نصیر / گل خان نصیر ء نمدی، گل خان نصیر
چنیر، یونیورسٹی آف بلوچستان کوسٹہ، 2015

بلوچی لیک وڑ ۽ بندات ۽ ردوم: پولکاری ۽ نگدی وائشتے

محمد طاہر حکیم

پی ایچ ڈی اسکالر، شعبہ پاکستانی زبانیں، علامہ اقبال اوپن یونیورسٹی، اسلام آباد

محمد صادق صبا،

لیکچرار بلوچی، انسٹیٹیوٹ آف بلوچی لیگنویج اینڈ کلچر، یونیورسٹی آف تربت

Abstract:

Balochi is an east Iranian language which is a branch of the Indo-European Language Family. It is hypothesized that before the arrival of Islam and the Arabs in Persia, Balochi language was written in those scripts in which the other Iranian languages were written. Cuneiform and Pahlavi scripts were used as the early scripts for most of the Iranian Languages. In the eighteenth century, Balochi was written in Perso-Arabic script. After the arrival of British, Roman script was adopted for Balochi Language. In the 1950s, which marks the beginning of the modern era of Balochi, a discussion, for the selection of an appropriate script for Balochi, was initiated among the literary and non-literary circles. However, the said debate bore no fruit and that continues till this day. This written-up is meant to highlight the discussion, for the selection of either Perso-Arabic or Roman script for Balochi writings.

بلوچی ہند ایرانی زبانانی رو درآسکی شاہد ۽ چہ تعلق دارایت کہ آئی ۽ تہا

کوہنیں فارسی، میدی، اوستا، پہلوی، نوکیس فارسی، لُری، کردی، پشتو ۽ دگہ بازیں زبانے

ہوار آنت کہ ایشان ۽ زانکار ال indo iranian languages ۽ نام دانگ۔

وہدے کہ میدی زبان ء را بلوچی زبان ء نبرہ گوٹنگ بوتگ۔ اے زبان ایران ء یک کو ھنیں زبانے زانگ بیت کہ ما د قوم ء زبان بوتگ، اے قوم ء مردماں ماں ایران ء اوئی سلطنت ء بن پد ایر کنگ۔ ہفتمی ء ہشتمی کرن پیش چہ مہتر عیسیٰ ء ایران ء سرا اے کہول ء حاکمی بوتگ کہ پدا ہجانشی بادشاہ کورش ہجانشی ء میدی آنی حکومت ہلاس کنگ ء ہجانشی بادشاہت ء بنیاد ء ایر کنگ۔ ہجانشی بادشاہاں وتی کتبہ ء لوح ماں فارسی ہجانشی ء ابید مادی زبان ء ہم نبشتہ کنگ آنت۔

ایرانی زبانانی کُٹم ء گوں سیادی دارگ ء سوب ء اے گپ گوٹنگ بوت کت کہ اے دمگ ء اسلام ء آھگ ء عربی زبان ء لیک وڑ ء رواج گرگ ء چہ پیش بلوچی زبان ہم ماں ہما لیک وڑ ء نبشتہ کنگ بوتگ انچوش کہ ماں ہما دور ء ایدگہ ایرانی زبان نبشتہ کنگ بوتگ آنت:

"اسلام سے پہلے اگر بلوچی زبان کسی اور رسم الخط میں لکھی جاتی تھی وہ وہی رسم الخط ہوگا جس میں ایران کی دوسری زبانیں لکھی جاتی رہی ہوں گی۔ کیونکہ بلوچوں کا مسکن اصلی اس سر زمین کا ایک حصہ ہے اگر اس پرانے رسم الخط میں بلوچی زبان کی کتابیں یا دیگر مکتوبات نہیں مل رہی ہیں تو اس میں بلوچی زبان کو بحیثیت ایک محکوم، غیر منظم اور خانہ بدوش قوم کی زبان کے ہم دوش نہیں دے سکتے جبکہ ایران کی دیگر حکمران زبانیں بھی اس میدان میں ہارے ہوئے جواری کی طرح ہیں۔ البتہ ہم یقین سے کہہ سکتے ہیں کہ بلوچی زبان باقی ایرانی زبانوں کی طرح اس سر زمین سے متعلق ہے اور ظاہر ہے کہ اگر ایران کی کوئی بھی زبان کسی بھی رسم الخط میں لکھی گئی ہوگی بلوچی زبان کے لیے بھی اسی رسم الخط کو کام میں لایا گیا ہوگا۔" (1)

چہ اسلام ء پیش ایرانی زبانی واسطہ 3 (سے) لیک وڑ میخی، اوستائی ء پہلوی ء نشون گندگ ء کاینٹ۔ بلوچی زبان ء بابت ء ہم زانیکارانی لیکہ ہمیش انت کہ بلوچی زبان چو ایدگہ ایرانی زبانی وڑا چہ اسلام ء ساری میخی ء پہلوی لیک وڑ ء نبشتہ کنگ بوتگ وھدیکہ میخی ء پہلوی ء چہ پد بلوچی زبان ء نبشتہ ء احوال نیست آنت:

"بلوچی زبان کوھنیں ایرانی زبانی او کوھنیں ایرانی زبان ماں میخی ء پہلوی ء نبشتہ بوتگ آنت میخی ء پہلوی ء پد بلوچی زبان نبشتہ نہ بوتگ۔ پھولیس بلوچ تنیگا ماں میخی خط ء حرفاں نمشتگ کن آنت چوش کہ اشتراں داگ دیگ ء وھد ء ی \ / پتمیں نشان جن انت۔" (2)

میخی ء پہلوی ہر دو کوھنیں لیک وڑ زانگ بنت خطِ میخی چہ پہلوی ء ہم کوھن تر انت بلکیں میخی ء پد ء نشان انسان ء اولی دودمان بزاں داں عراق ء سومیری دور ء گندگ ء کاینٹ کہ اے لیک وڑ ء را سومیریانی ایجاد گونگ بیت کہ آھاں چہ واجہ عیسیٰ ء سے (3) ہزار سال پیش ایثی ء را ایجاد کنگ۔ اول سری دور ء سومیری ء ایدگہ کوھنیں ایرانی زبان ماں ہے لیک وڑ ء نبشتہ کنگ بوتگ آنت چشکہ بلوچی ہم یک کوھنیں ایرانی زبانی زانگ بیت تہ گمان ہمیش انت کہ "بلوچی اول ء میخی، خروشتی ء پہلوی ء نمشتگ بوتگ۔" (3)

میخی لیک وڑ ء تہا ایرانی عالم ء زانیکار لہتیں بدلی کارآنت۔ چہ چپ ء چوٹیں لکیر ء نشانانی بدل ء ایثی ء تہا راست ء نچکیں لکیر ء نشان ہوار کن آنت کہ چہ ایثی ء سوب ء اے لیک وڑ چہ گونگیں میخی لیک وڑاں آسان ء تچہ تربیت۔ دریں ہجاشتی نبشتہ ماں ہے ایرانی میخی لیک وڑ ء نبشتہ کنگ بنت کہ ایثی ء تہا کل سی ء شش (36) ابجدی آب بنت۔

تاریخ ادبیات ایران ء کتابانی تہا میسجی ء ابید اوستائی ء پہلوی ء نام ء دو دگہ لیک وڑ بیت کہ ایرانی آں اے لیک وڑ ہم چہ سامی آں زرتگ آنت۔ اوستائی لیک وڑ چپ ء چہ راست ء نبشتہ کنگ بوتگ کہ ایسی ء تہا کل چل ء چار (44) آب یا نشان بوتگ آنت۔ ایرانی عالماں اے لیک وڑ ء را ماں ششمی کرن ء چہ پیسرگیس لیک وڑ ء آسانی بنیاد ء جوڑ کنگ ، کوہنیں آب ء نشانان ء نوکیں دروشم داتگ۔

پہلوی کہ اشکانی ء ساسانی (261-389) دور ء ایران ء زبان بوتگ چہ ہمائی ء نام ء اے لیک وڑ زورگ ء رواج دینگ بوتگ۔ اے لیک وڑ گوں اوستائی لیک وڑ ء ہم گونگ ء ہم دروشم ہم بوتگ۔ داں بازیں وھدے ء ایرانی زبان ماں ہمے لیک وڑ ء نبشتہ کنگ بوتگ آنت۔ (4)

ماں ہے میسجی لیک وڑ ء نبشتہ بوتگیں ہجامشی بادشاہانی لہتیں چشک ء سنگ نبشت کہ ماں ایران ء کوہ بیستون ء دست کپتگ انت آہانی وانگ ء ترینگ (Deciper) ء چہ پدائے جبر پدّر بوتگ کہ آنبشت نہ ایوکا گوں بلوچی زبان ء نزکیں ہمگوگی ء ہم دروشمی یے دار آنت بلکیں ماں ہما لیک وڑ ء کہ اے سنگ نبشت نبشتہ کنگ بوتگ انت آلیک وڑ خط میسجی ء نام ء زانگ بیت ء ماں ہے خط میسجی ء نبشتہ بوتگیں کوہنیں فارسی ء بازیں لبزان ء بلوچی ء ہم مخرج گونگ بیت (5)

ہما دور ء کہ بلوچی ء ہمسر ء سیادیں زبان ماں ہما لیک وڑ ء نبشتہ کنگ بوتگ آنت تہ آدور ء وھدے بلوچ ہست بوتگ انت گڑا اے چتور بوت کنت کہ آوتی زبان ء ہما لیک وڑ ء تہا نبشتہ مہ کن آنت۔ ہمیشکا ہے لیکہ ء بنیاد ء بلوچی زبان ء نامداریں ندکار ء زانتکار بیگ محمد بیگل ء وتی یک نبشتانکے ء تہا ہجامشی دور ء لیک وڑ ء را بلوچی ء کوہنیں لیک وڑ گونگ:

"ما اگاں اے دعویٰ ء بہ کنیں کہ بلوچی ء کو 'ہنیں لیکوڑ ہما بوتہ کہ نوں مارا، ہنشا کتبہ
آنی صورت ء دست کپتہ یا اے بلوچی ء لیکوڑ آ دور ء کم گین میجی، پہلوی یا اوستائی
بوتہ تہ مئے دعویٰ ء گمان بے بنیاد بوت نہ کنت۔" (6)

ہنشا کتبہ دور ء زبان ء صرف و نحو، ردانی رد ء بند ء ایدگہ ہم گوئی ء سوب ء
ہے چشکانی زبان ء را مرچگیں بلوچی ء کو 'ہنیں دروشم ء بلوچی ء را آریائی زبانے منگ
بیت:

"ماگو شیں کہ بلوچی ہنشا کتبہ زبان ء حتگیں چک زانگ انت۔۔۔ دگہ آریائی زبانانی پیم ء
بلوچی ہم دنیا ء کو 'ہنیں آریائی زبانے منگ بیت و گوں وتی درستیں سیاداں دیر سیادی
کنت۔ اے سیادی چہ اشتراک لفظی ء زانگ بیت کہ درستیں آریائی زبانانی گوں یک و
دگر ء است۔۔۔ پمیشکا ہنشا کتبہ آنی زبان ء ما کو 'ہنیں بلوچی گوشت کنیں۔" (7)
اے ہے ہمگوئی ء ہم دروشمی ء سوب انت کہ بلوچی زبان ء زانکار
ء نڈکاراں ہے کو 'ہنیں ایرانی سگ نبشتہاناں ء بلوچی زبان ء نبشتہ ء رڈانک ء کو 'ہنیں
دروشم ہم گو شینگ:

"کوہ بیستون کی چٹانوں پر بہت سے ایسے کتبے دریافت ہوئے جو کسی قدیم اور اجنبی
زبان میں چٹانوں پر کندہ کیے گئے تھے۔ ان پر تحقیق ہوئی تو واضح ہوا کہ ان کا زمانہ
داریوش کبیر کے عہدہ حکومت سے تعلق رکھتا ہے۔۔۔ ان کتبوں کو پڑھنے کی کامیاب
کوشش سے یہ ثابت ہوا کہ ان کا رسم الخط تو ضرور نامانوس ہے لیکن ان کی زبان آج
کی بلوچی زبان سے مماثل ہے۔ بعض ایسے جملے بھی ملے ہیں جو الفاظ، معنی اور ساخت

کے اعتبار سے آج کی بلوچی زبان سے مکمل مطابقت رکھتے ہیں ہم ان قدیم کتبوں کی تحریروں کو بلوچی نثر کی قدیم ترین صورت قرار دے سکتے ہیں۔" (8)

چہ ہمانشی بادشاہانی دور ء اے کتبہ آل رندد او ہژدہمی کرن ء یک دراجیں مدتے ء بلوچی زبان ء دگہ بچ وڑیں نبشتہی نکانے ء نشون یا پد ء نشان گندگ ء نیا آنت۔ اے بابت ء چہ دگہ بازیں سوباں یک سوبے اے دیما آرگ بیت کہ داں ہمانشی دور ء بلوچ یک جاہ یے ء چہ مند بنت "بلے چہ ہمانشی شاہانی دور ء پد بلوچ داں بازیں کرن ء پیڑی یے ء چہ وتی مرکزیت ء سد آنت۔" (9) کہ چہ ایثی ء سوب ء آوتی زبان ء لیک وڑ ء ہم دور بنت۔

ہمانشی بادشاہاں داں دوسد ء سی سال ء ماں ایران ء سرا حاکمی کنگ ء 330 پیش چہ مہتر عیسیٰ ء آھاں سیکندر مقدونی ء دست ء پرورش وارنگ کہ چہ ایثی ء پد بلوچ ء ایرانی حاکمانی نیام ء جنگ ء بیڑانی یک دورے بندات بوتگ پرچاکہ آھانی لیکہ ء ردا" یہ سرکش قوم کبھی بھی ایرانی حکومتوں کو تسلیم نہیں کرتی تھی۔" (10)

سکندر مقدونی ء بگر داں نوشیر وان عادل ء دور ء بیا اے ہشت سد سال ء دراجیں مدت ء بلوچانی ہلاپ ء ہر وڑیں بیرگیری ء مہم جوئی کنگ بوتگ کہ چہ ایثی ء سوب ء بلوچ وتی جاہ ء دیاراں چہ درکپگ ء لاچار بوتگ ء ہر وھدے کہ بلوچ ء وتی مرکزیت ء راجوڑ کنگ ء کوشش کنگ تہ ایرانی حاکماں آئی ء ہے بنجل ء مرکزیت ء پرورش دیگ ء لانک بستگ ء آئی ء مرکزیت ء پرورش دیگ ء سوب مند ہم بوتگ آنت کہ چہ ایثی ء سوب ء پہ بلوچ ء گوں امن ء ایمنی یک جاگہ یے ء تندگ ء آرام کنگ سک گران ء مشکل بوتگ کہ چہ ایثی ء آسر ء بلوچ پہ لڑ ء بار ء شپ جاہ ء روج جاہ بوھگ ء لاچار بوتگ، آشہر ء شہری زندمان ء چہ دُور بوہان بوتگ۔

وہدے کہ زبان ء لیک وڑء ردوم زورگ ء دیمروئی کنگ ء وتی رھبند ء راہ
 آنت ء اے ہما وھدء ردوم زوریت ء دیمروئی کنت کہ یک راجے مدامی یک جاہ یے ء
 ہسکنین بہ کنت ء بہ نند ایت۔ آشہری زندمان ، سیاسی ، معاشی ء باپاری چست ء
 ایراں گول یک درج ء ہمراہ بہ بیت وھدے کہ بلوچی زبان اے سرجمیں دور ء چہ اے
 رنگیں کلیں آسراتیاں زہر بوتگ کہ چہ ایشی ء سوب ء آئی ء وتی ہما اصلی لیک وڑ ہم
 شمشینگ ء چرائی ء چہ دور ء گستا بوتگ:

"قومانی تہذیب ، علم ، لہزانک ء لیک وڑ ہما وھدی ودی بیت ء ردوم زوریت کہ وھدے
 آیک ہندے ء ہزارانی سال چہ مند بہ بنت۔ بلوچ وتی تاریخ ء ہما سری چہ مندیں دور
 ء رند کرنانی کرن در پہ درھاک پہ سر بوتہ۔۔۔ ہمے نیامی ایں دور ء کہ بلوچ ء جند
 ء تاریخ مچ ء دنزاں گار بوت آئی ء زبان چہ بُندری لکوڑ ء ہم گستا بوتہ کہ ہمے ہست
 پادی ء سبب ء آئی ء موہ نہ رستہ۔ (11)

یک نیمگے سیاسی چست ء ایر ، زوراکیں حاکمانی بیرگیری ء پالیسی جنگ ء جدل
 ء دومی نیمگا بلوچ ء جندء پہوالی تب ء مزاج آئی ء را زبان ء لہزانک ء پہازگ ء پلگارگ
 ء نیمگا دلگوش دینگ ء نیل ایت:

"اچ باہل ء مزن نامیں حکومت ء پروشت ء پرورش او کروجگ ء رند بلوچ قوم
 چاریں پلوان بے وارس بوت او چہ ہر نیمگ ء دژمنان آئی ء سراسر آورت بلوچ دور
 ء تاڑ و تیلانکانی آماج و گواچی بوھگ ء سوب ء ماں ہر کنڈ ء شنگ و تالاں بوت انت
 وتن مروچی ء ہر زوراک و مزن توامیں بادشاہانی زلم و جور ء دیمپان و آھانی ہزارانی
 گوڑوئی بوجانی لگت مال بوت انت۔ بچ جاگہ آھان ء تن کسانیں وھدے ہم ایہینی زند
 ے ء گوازینگ ء موہ نہ رست۔۔۔ ہمیشکا بلوچاں وھدے کہ پروت بچ نیمگ

ء آرائیں گین سارتے کشگ ء راه نہ دیست نیٹ آھاں پروت شب جاہی و روج جاہی ء یک پہوالیں زندے درجت اُ وایج شہر ء بازاراں دور ماں کوهستگ، کوچگ او جنگل و گیاباں وتی زند ء گوازیگ بناکت۔ تنکہ چه زلم وزوراکیں حاکم و بادشاہانی زلم و زوراکیاں وت ء را بہ رکھیست۔ پمیشکا یک کنڈے ء زوراکیں بادشاہانی زلم وجوراں دور و زمانگ ء آشوب اوتاژ تیلانکاں او دمی کش ء آہانی گیابان تیں پہوالیں زند ء آہان ء ہچبر اے موہ و وار نہ دات کہ آوتی شہدیں زبان ء پلو ء دلگوش بدینت یا وتی لبرانکی مڈی ء مچ بہ کن انت او پے کتابی ء نبشتی شکل و ڈول ء دنیا ء دیمایار آنت " (12)

سیاسی چست ء ایرانی وژا مذہبی بدلی ہم زند ء ایدگہ تک ء پہناتانی ہمرائی ء زبان ء لبرانک ء ہم متاثر کن انت چشمہ وھدے کہ ایرانی ء عربانی نیام ء نامیں جنگ بیت کہ آئی ء را عرباں "فتح الفتوح" ء نام دانگ چه اے جنگ ء آسر ء ساسانی کہول ء گڑی بادشاہ یزدگرد سیمی عربانی دست ء پرورش ورت کہ چه ایشی ء ایران ء سلطنت خلافت ء دست ء چیرا روت ء داں دوسد سال ء عرب ایران ء سرا حاکمی کن آنت ء ہے حاکمی ء آسر ء ایران ء دریں زبان، علمی ء لبرانکی مال ء مڈی چه عربی زبان ء لبرانک ء سان ء اسر زور ننت وھدیکہ ایرانی اے اسر ء دیم ء دارگ ء جھد ء ہم کن انت۔ بلے ایران ء سرا عربانی سیاسی غلبہ دود ء ربیدگی غلبہ ء تہا بدل بیت۔ پہلوی زبان ء سرا عربی زبان وتی سان ء اسر ء انچو پیش دارایت کہ بازیر ایرانی عالے ماں عربی ء کاگد ء کراچ ء ابید شازی ہم کنت عربی زبان ء دیروی ء جھد کن آنت ء ماں عربی ء دینی کتاب ہم نبشتہ کن آنت کہ چه ایشی ء عربی زبان ایران ء لبرانکی زبان ء عربی لیک وژا ایرانی زبانانی لیک وژا جاگہ ء گپت ء ایشی ء اسر دریں ایرانی زبانانی سراکپ

ایت ء اے ردا پہلوی زبان سک اسر مند بیت ء آئی ء جاگہ ء نوکیں فارسی ء عربی لیک وڑ رواج گر آنت۔

"فتح اسلام کا اثر اور فتح اسلام کے بعد تمام زبانوں میں ایک بہت بڑا تغیر نمودار ہوا لیکن پہلوی نے سب سے زیادہ اثر لیا اور اس کی شکل و صورت بالکل بدل گئی اور جدید فارسی پیدا ہوگی۔" (13)

اسلام ء آہگ ء چہ پد نہ ایوکا پہلوی زبان ء بلکیں کلیں ایرانی زبانانی لیک وڑ بدل بیت آئی ء جاگہ ء عربی لیک وڑ گپت۔ اے لیکہ ء ردا چہ گو سنگیں چارہ سد سالاں بلوچی ء ہمرائی ء فارسی، کردی، پشتو، سندھی ء ایندگہ زبان ماں عربی لیک وڑ ء نبشتہ کنگ بوہگا انت:

"تقریباً چودہ سو سال سے فارسی، بلوچی، پشتو، سندھی، پنجابی، سرائیکی وغیرہ تمام زبانیں عربی رسم الخط میں لکھی جا رہی ہیں اور آج تک یہی سلسلہ غیر منقطع و غیر معترض جاری و ساری ہے۔" (14)

بلے بلوچی زبان وتی لیک وڑ ء تچک ء چہ عربی لیک وڑ ء نہ زور ایت بلکیں چہ فارسی ء پارست ء اے لیک وڑ زورگ بیت۔ فارسی چہ یک ہزار سال ء گیسق بلوچستان ء حکومتانی سرکاری ء درباری زبان بیت۔ عربی ء نسبت ء فارسی ء اثرات تچک ء بلوچی زبان ء آئی ء لیک وڑ ء سراکپ آنت اے چہ اسلامی حاکمیت ء دور ء بندت بیت ء داں بلوچستان ء انگریزانی آہگ ء پد ہم فارسی ماں بلوچستان ء بلوچانی حکومت ء زبان بیت۔ وھدے کہ ریاست قلات ء دور ء باری ء ہم سرکاری ء درباری زبان فارسی بیت

"1839 خان کے دربار کی تحریری زبان فارسی تھی اور خارجہ امور فارسی میں نمٹائے جاتے تھے۔ بلوچی عوامی زبان تھی مباحثے اور کانفرنسیں بلوچی میں ہوتی تھیں۔ (15)

آغا نصیر خان احمد زئی ء گوٹنگ انت کہ وھدے 1666 ء میر احمد میروانی ماں بلوچستان ء بلوچانی حکومت ء ریاست ء بزاں بلوچ کنفیڈریسی ء بُن پد ء ایر کنت۔ آ وھد ء ہم بلوچستان ء سرکاری زبان فارسی بیت۔ چہ ہے میروانی دور ء پد ا رندانی دور ء ہم بلوچی زبان ء لبزانک ء یک درچے بنا بیت چشکہ بلوچی زبان ء را پہ نبشتہ ء یک خاصیں لیک وڑے نہ بیت پمیشکا اے دور ء بلوچی زبان ء نبشتہ ء وانگ رواج نہ گپت بلے لہتیں انجیں مردم بنت کہ آبلوچی لبزانکی مڈی آل پہ دل زپت کن انت کہ چہ ایثی ء بلوچی لبزانک یک پدر تچے ء داں دومی پدر بچ ء دیما روان کنت۔ (16)

پانزدہمی ء شانزدہمی کرن ء چاکری دور ء ہما شاعری کہ مرچی نبشتاری صورت ء دیما آتنگ آشاعری ء زبان، درشانداں، علم البیان ء جُز ء بہر یک Mature پھتہ ء من ا تگیں لبزانکی زبانے نیگ انت کہ چہ ایثی ء اے گپ پدر بیت کہ نبشتاری زبان ء لیک وڑے نہ بوھگ ء سوب ء چشیں ہزاراں لبزانکی مڈی آل نبشتاری دروشم گپت نہ کنگ ء دیما اتک نہ کنگ، بلے اے رنگیں پھتہ ء من ا تگیں لبزانکی زبانے کہ چاکری عہد ء شاعری نیگ انت اے یک مدت ء دورے ء برورد بوت نہ کنت ایثی ء پشت ء سدانی سال ء تاریخی، تہذیبی، لسانی ء لبزانکی پندے ء جہل ء برز، تر ء ماتر ہوار انت:

"یہ بات بہت ہی غور طلب ہے کہ چاکر کے عہد میں بلوچی زبان کوئی گو کوئی / بچوں کا گھٹنوں کے بل چلنا/ کے عہد میں نہ تھی بلکہ یہ تو ایک بالغ زبان تھی اور دنیا کے دیگر بڑی زبانوں کے ہم پلہ ادبی، ثقافتی اور سائنسی اظہار مکمل طور پر کر رہی تھی۔ سچ یہ

ہے کہ زبان بنی بنائی شکل میں انسان کو نہیں ملی، بلکہ وہ تو صدیوں کی تجرباتی کوششوں سے پیدا ہونے والی منطقی روایت کے نسل در نسل منتقل اور متغیر ہوتے رہنے کا نتیجہ ہے۔ اس تغیر و تبدل اور تراش خراش کے دامن میں صوتی آنکھ مچھولی ہی نہیں بلکہ تہذیبی سفر، نفسیاتی کرشمہ اور سیاسی و سماجی نیز نگینوں کی داستان بھی موجود ہیں۔" (17)

وہدے بلوچ یک دراجیں مدتے ء چہ پد پدا بود کنت ریاست ء ریاستی نظام ء نیمگا کیت آوقی کوہنیں لیک وڑ ء بیرانی ء رند پہ وت ء ہما لیک وڑ ء زورایت کہ آئی ء کش ء گور ء راجانی زبان ماں ہما دیما ہتگیں لیک وڑ ء نبشتہ کنگ بنت کہ آلیک وڑ فارسی ء عربی ء نام ء زانگ بیت :

"ہے سبب انت کہ علم ء زانت ء نوکیں نوبت ء وہدے آئی ء بود کتہ گڑا آئی ء پہ وت ء نوشت ء ہما رھند زرتہ کہ آئی ء ہماگی ء دیما ہتگیں صورت ء ہست بوتہ، ہر کس زانت کہ لاچاری ء صورت ء زرتگیں ہے لیکوڑ عربی، فارسی نوشتہ ء رھند انت۔"

(18)

ریاست قلات ء دور ء ماں مسیت ء مدرسہ آل فارسی ء وانگ ء نبشتہ ء سوہ ء بلوچی ء نبشتہ ء نیل کم کم ء دیما کیت۔ ہر دمی ء نوزدہمی کرن ء ہتیں دست نبشت چشہ شاہ بہرام ء گلندام ء گیدی کسہ، اوتمان کلنتی ء قلمی نسخہ (1763) کمالان گچی ء لبز بلوچی (1887) میر عبدالکریم میر واڑی ء ملک دینار میر واڑی ء شاعری ء قلمی نسخہ، مکتبہ درخانی ء مذہبی لٹریچر کہ 1886ء چہ پد نبشتہ کنگ بوتگ انت پدا داں نوآبادیاتی دور ء گڈ سراں داں 1947 ء دو سد ء ہشتاد (280) سال ء دور ء نبشتہ کنگ بنت۔ اے نبشتہ آئی تہا عربی لیک وڑ ء فارسی ء اثرات گیشتر گندگ ء کائنت۔ بازیں زانکارانی گوہنگ انت کہ ماں بلوچی ء پانزدہمی کرن ء نبشتہ ء بندات چہ فارسی لیک وڑ ء بوتگ :

"بلوچی زبان یوں تو پندرہویں صدی سے تحریری صورت میں موجود ہے جس کی ابتدا فارسی رسم الخط سے ہوتی ہے۔ انیسویں صدی میں مکتبہ درخانی کے علما بلوچی کو پشتو نما عربی رسم الخط سے لکھتے تھے۔ بعد ازاں قیام پاکستان کے بعد بلوچی دوبارہ فارسی رسم الخط سے لکھا جاتا ہے۔" (19)

میر عاقل خان مینگل ء ردا بلوچی ء را دو ء نیم سد سال ء چہ گیسق بیت کہ فارسی عربی لیک وڑ ء نمشتہ کنگ بوہگ ء انت ایشی ء لیک ء نشان چہ نصیر خان نوری ء دور (1740-1794) ء انگت پیش تر دست کپ انت :

"بلوچی زوان چہ نصیر خان نوری ء زمانگ (1740-1794) ء انگت پیش عربی ء پارسی نمشت واج ء نمشتہ بوہان ء انگت چوں بزاں آئی ء لکھوڑ ء گمان دو نیم سد سال ء گیسق انت، اے لیکھوڑ ء اولی نمشتکار ملاحاجی رئیس بلوچ، ہوتمان کلمتی بلوچ و میر واڑی بلوچ انت کہ آوانی کتاب مئے گورا ایر انت رند ء کمالان گچی، لالہ ہتورام، میر غنوخان لغاری بلوچ، شیر محمد مزاری بلوچ، مولانا حضور بخش جتوئی بلوچ اودگہ بازاں عربی فارسی یا عربی اوگانی وڑ ء لیکھوڑ کارمرز کرتگ انت" (20)

نو آبادیاتی دور ء (1840) ء چہ پد بلوچی زبان ماں فارسی، عربی لیک وڑ ء ہمرائی ء رومن لیک وڑ ء ہم نمشتہ کنگ بیت۔ اے نوزدہمی کرن ء ہما دور انت کہ وھدے فرنگی حاکم پہ وقی سرکاری ء انتظامی لوٹ ء گزران بلوچستان ء معاملہ آنی تھا دزمانجی کن انت کہ چہ ایشی ء سوب ء آبلوچی زبان ء راماں رومن لیک وڑ ء نمشتہ کن انت کہ چہ ایشی ء ماں بلوچی زبان ء یک دگہ لیک وڑے بزاں رومن یا لاطینی ء نیسگ ء ربتیت بنگچ بیت:

وہدے کہ نوزدہمی کرن ۽ بنداتی دورۂ انگریز بلوچستان ۽ کائینت تہ آوتی سیاسی لوٹۂ گزر انی ہاترا بلوچی زبان ۽ نیمگا دگوش گور کن انتۂ بلوچی زبان ۽ بازس شمیرۂ رداکی مڈی یے چہ بلوچان زبانی اشکن انت ۽ ماں رومن لیک وڑ ۽ نبشتہ کن انت۔ (21)

ماں پیسرگیس سوویت یونین ۽ ریاست ترکمانستان ۽ بلوچی زبان ماں روسی لیک وڑ cyrillic ۽ تھا ہم نبشتہ کنگ بوتگ۔ عبداللہ اللہ داد ۽ زوربین ۽ ماں ہے لیک وڑ ۽ پہ زھگاں۔ منگیجی کورس ۽ کتاب اڑ دانگ ۽ وانینگ آنت، چہ عبداللہ اللہ داد ۽ پدا محمد شیر دل ۽ 1992-1993 ۽ ماں ہے روسی لیک وڑ ۽ پہ زھگاں۔ منگیجی کتاب نبشتہ کنگ۔

پاکستان ۽ جوڑ بوہگ ۽ چہ پد پہ بلوچی ۽ گیشتر فارسی عربی لیک وڑ کم تر رومن لیک وڑ کارمرز کنگ بیت۔ بلے پنجاہ ۽ دھک ۽ بنداتی سالاں لیک وڑ ۽ بدلی ۽ باوستے بندات بیت کہ ہفتاد سال ۽ پد ہم اے باوست برجاہ انت۔ اے بابت ۽ بلوچی زبان ۽ زانکار ۽ کواس دوہر ۽ آنت یکے پہ بلوچی ۽ ہستیں فارسی عربی لیک وڑ ۽ دیمابرگ لوٹیت ۽ دگہ یک ٹولی یے ایشی ۽ جاگہ ۽ رومن لیک وڑ ۽ پلہ مرز انت۔ اے وھد ۽ بلوچی زبان ۽ دریں چاپ ۽ شنگی کار، نبشتہ ۽ وانگ ماں ہستیں فارسی عربی لیک وڑ ۽ بوہگا آنت۔ اے لیک وڑ اے وھداں بلوچی ۽ کوھن تر ۽ درستاں چہ گیسن کارمرز بوہوکیں لیک وڑ انت کہ اے ایران، پاکستان، اوگانستان ۽ مزن ۽ ماں چہ چاپ ۽ شنگ بوٹگیں کتاب، تاک ۽ تاکبند انی لیک وڑ انت۔

آسر:

چوایدگہ ایرانی زبانانی وڑا بلوچی زبان ہم ماں ہما لیک وڑ ۽ نبشتہ کنگ بوتگ کہ ماں راجدپتر ۽ آلیک وڑ پہ ایرانی زبانانی واستہ کارمرز کنگ بوتگ کہ آلیک وڑ میجی ۽ پہلوی ۽ نام ۽ زانگ بنت۔ اسلام ۽ آھگ ۽ چہ پد مذھب ۽ زور ۽ اسر ۽ سوب ۽ انچو کہ ایدگہ ایرانی زبانانی لیک وڑ بدل بیت ۽ آئی ۽ جاگہ ۽ عربی لیک وڑ رواج گپیت تہ بلوچی

زبان ہم ماں ہے لیک وڑ ۽ نبشتہ کنگ بیت۔ چوش کہ بلوچستان ۽ داں ہزار سال ۽ گین فارسی سرکاری ۽ درباری زبان بوتگ چہ عربی لیک وڑ ۽ نسبت ۽ بلوچی ۽ سرفارسی لیک وڑ ۽ اسر گیشتر گندگ ۽ کانت کہ چہ نصیر خان نوری ۽ دور ۽ چہ پیش بلوچی ماں ہے لیک وڑ ۽ نبشتہ بوہان انت۔

نوآبادیاتی دور ۽ بلوچی زبان یک دگہ لیک وڑ ۽ رومن ۽ ہم نبشتہ کنگ بیت۔ پاکستان ۽ جوڑ بوہگ ۽ چہ پد بلوچی ۽ گیشتر یں چاپ ۽ شنگی ، نبشتہ ۽ وانگی کار ماں فارسی عربی لیک وڑ ۽ بنات کنگ بنت۔ ماں ہے دور ۽ لیک وڑ ۽ بدلی ۽ باوست ہم دیما کیت کہ انگت ۽ برجاہ انت ۽ یک آسرے ۽ سرنہ بوتگ بلے ہستیں لیک وڑ ۽ نبشتہ ۽ چاپ ۽ شنگی کار دیما روان ۽ گین بوہان انت۔

شوندات

- 1- سید ہاشمی، بلوچی زبان و ادب کی تاریخ (ایک جائزہ)، کراچی، سید ہاشمی اکیڈمی، 1986، تاکدیم: 277-278
- 2- شاہوانی، اشیر عبدالقادر، رپورٹ، بلوچی رسم الخط کنونشن 1972 تاکدیم: 52
- 3- ہمیش، تاکدیم: 57
- 4- رضازادہ، ڈاکٹر شفق، تاریخ ادبیات ایران، دہلی، ندوۃ المصنفین اردو بازار، اکتوبر 1955، تاکدیم: 16-22
- 5- خان، طاہر محمد، بلوچی زبان و ادب، کوئٹہ، قلات پبلشرز، 2004، تاکدیم: 42
- 6- سیگل، بیگ محمد، بلوچی لیکوڑ (ہوار) نبشتہ ء رھبند، رد ء بند، اختر ندیم، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، 1997، تاکدیم: 130
- 7- امیری، ع، ص، بلوچی زبان، (ہوار) بلوچی زبان ء آگبت (جلدیک) رد ء بند، صباد شتیری، کراچی، جد گال چاپ ء شنگ، 1993، تاکدیم: 207-206
- 8- عطاشاد، بلوچی ادب (ہوار) ادبی رجانات (رد ء بند) غلام ربانی آگرو، خالد اقبال یا سر، اسلام آباد، اکادمی ادبیات پاکستان 1984 تاکدیم: 104-103
- 9- سیگل، بیگ محمد، بلوچی لیکوڑ (ہوار) نبشتہ رھبند، رد ء بند، اختر ندیم، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، 1997، تاکدیم: 131
- 10- سید ہاشمی، بلوچی زبان و ادب کی تاریخ ایک جائزہ، کراچی، سید ہاشمی اکیڈمی، 1986 تاکدیم: 196
- 11- سیگل، بیگ محمد، بلوچی لیک وڑ، تاکدیم: 131
- 12- گنجی، یوسف عزیز، پیدیشگال، زری نوو، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، دسمبر 1990، تاکدیم:

- 13۔ خان، طاہر محمد، بلوچی زبان و ادب، تاکہیم: 45
- 14۔ سید ہاشمی، بلوچی زبان و ادب کی تاریخ کا ایک جائزہ، تاکہیم: 279
- 15۔ مری، ڈاکٹر شاہ محمد، بلوچ قوم ریاست کی تشکیل، کراچی، بک پوائنٹ، 2013، تاکہیم: 414
- 16۔ احمد زئی، آغا نصیر خان، فارسی تا ہزار سالوں گیسٹ بلوچستان ۽ سرکاری زبان، ماہتاک لبزانک حب، اکتوبر 1999، تاکہیم: 32
- 17۔ مری، ڈاکٹر شاہ محمد، بلوچ قوم ریاست کی تشکیل، تاکہیم: 156
- 18۔ سیگل، بیگ محمد، بلوچی لیک وڈ، تاکہیم: 131
- 19۔ صابر، ڈاکٹر عبدالرزاق، پروفیسر، بلوچی زبان و ادب کی مختصر تاریخ عہد قدیم سے 1990، چاپ نہ بوتگلیں، ن، د،
- 20۔ مینگل، عاقل خان، مہمان شونگال، ماہتاک بلوچی کونٹے، تاکہ 40، دسمبر 1989، تاکہیم: 5
- 21۔ خان، طاہر محمد، بلوچی زبان و ادب، تاکہیم: 48